

Politikai
röpiratok,

65.

65
488

A

JEGYBANKÜGY REFORMJA.

TEKINTETTEL

AZ

OSZTRÁK-MAGYAR BANKVISZONYOKRA.

IRTA

✓ WEISS BERTOLD.

3.

Pest, 1870.

KIADJA BICKEL GUSZTÁV.

51678 00764972

Dr. BALLAGI GÉZA.

Tekintetes

Speletich Bódog úrnak.

Mélyen tisztelt úr!

Ön szives volt engem Jowa állam (északamerikai egyesült államok) banktörvényére figyelmeztetni s tanulmányozását az által lehetővé tenni, hogy eredeti szövegét nekem átadta.

Önnek — honfitárs úr — ifjuságától kezdve volt alkalmam a viszonyokat hazánkban és egy távol fekvő országban, mely — mint földmivelő állam — Magyarország gazdasági állapotaival sok hasonlatossággal bír, tanulmányozni és ama tényezőket személyesen megismerni, melyek az államok gazdasági virulását elősegítik. Ön jól tudja, hogy némely államban phrasisok álarcza alatt a termelés legnélkülözhetlenebb segédeszközei oly czélok elérésére fordíttatnak, melyek az államjólétet igen gyakran megkárosítják és meg kell vallanunk, hogy — ha a jegybankügy állapotát hazánkban szemléljük — e visszásságok uralma itt is fölötte gyakran nyilvánul,

Ennek folytán felismerte Ön jelentőségét hazánkra nézve, a nekem ajánlott banktörvénynek, melynek nem az hivatása, hogy egy lejárt idő nézeteihez képest a kormányoknak, hanem hogy az általános államjólétnek szolgáljon.

E nézethez csatlakozva meg kell vallanom, hogy én az e banktörvényben foglalt alapigazságokat általában az egész európai jegybankrendszerre nézve nagy horderejűnek tekintem. Ez ösztönzött arra, hogy futó körvonalakban, kiemelve a Magyarországon s Ausztriában uralkodó visszásságokat, a legkiválóbb európai bankintézeteket és szervezeteket ismertessem, valamint hogy a Jowai banktörvényt hű lefordítása által az iránta érdeklődő olvasókörhöz közelebb hozzam.

Jól érzem, hogy — midőn a bankügyek mult és jelen helyzetének leírását a nyilvánosságna átadom — oly intézmény eltorzítása ellen küzdök, mely természete szerint jótékony, de melynek szervezetével és alkalmazásával sokszorosan visszaéltek. Védői az anyagi és szellemi ellenállás hatalmával iparkodnak ez intézetet eddigi alakjában fentartani a nélkül, hogy arra gondolnának, miszerint amaz alakban, melyben ez intézmény fenáll, azon áldásos

hatások jelentékeny része elvész, mely előállana, ha meghamisítatlanul, céljának megfelelőleg idomították volna azt a gazdasági organismushoz.

Az állampolgár kötelessége törekvéseit oda irányozni, hogy mindazon intézet, mely az állam virágzásához szükséges, megalkottassék, de nem kevésbé feladata az is, hogy megvizsgálja, valjon megfelel-e a létező a szabadság-állam követelményeinek. Mert a létezőt egy hatalmas osztály, legyen az akár száma, akár eszközei, akár befolyása folytán jelentékeny, annyira átídomíthatja, hogy hasznát a soknemű kár, mely általa a közjóllétet éri, túlhaladja.

Ila az ily hatalmas ellenfelekkel szemben évek, sőt gyakran évtizedek szükségesekek, míg az tiszta eszmék teljesen diadalra jutnak, ugy a fáradhatlan kitartás tőlők mégis mindig több tért küzd ki, melynek uralmát eddig usurpálták.

Az ilyen tényleges eredmények önmagukban is elegendők az egyén fáradozásait fölbátorítani, azonban ezen erőfeszítések negatív eredményei sem kevésbé értékesek, melyek a társadalom tagjainak folyton terjedő felvilágosításában állanak.

Csak e két elem egy pont felé való áramlata mellett, a meghamisítatlan elvek megvalósításának pontja felé, gondolható nagy állami intézmények reformja, a nélkül hogy „megállapodás és reactió erőszakos megingatások és forradalmakkal váltakozzék.“ Ezen két mozzanat megvalósításának fogjuk régibb intézményeink az illető kor kivánalmai szerint békés úton való átalakítását köszönni, mely a polgárnak, valamint az egész társadalomnak üdvére szolgál.

Midőn ama reményt táplálom, hogy ez általános alapelvek a hazánkra nézve oly fontos jegybankkérdés megoldásánál is érvényre emelkednek, vagyok

kitűnő tisztelettel

WEISS B.

Az északamerikai egyesült államok egyik legkitünőbb jegybank-törvényének hű lefordítása jelenleg annyival is inkább helyén van, mert vele egyrészt becses adalékot szolgáltatunk „a bankkérdés és banktörvényhozás“ fölötti anyaghoz, másrészt a részvénytársaságoknál alkalmazott hivatalnokok felelősségére vonatkozó törvényeket illetőleg fontos és valóban utánzásra méltó eszméket hoz szemeink elé.

A jegybankkérdés évtizedek óta foglalkodtatja Europa és Észak-Amerika különböző államainak financia- és közgazdasági és kereskedelmi köreit.

Az egyesült államokban — a polgárok gyakorlati és élelmes szellemének megfelelően — nem foglalkoztak túlságosan hosszadalmas vitákkal a nem korlátolt bankjegykibocsátás megengedhetősége vagy veszélyei felett, hanem, miután a monopolizáló jegybank egyik véglete épen úgy, mint a másik: a korlátlan, szabad bankrendszer, mély sebeket ütött a gazdasági életben, egy vegyes rendszerhez tértek át, „mely az egyes személy tulajdonának (a bankjegy alakjában) biztonságát mint legfőbb államcélként a jegybankok lehető legszélesebb elágazásának közgazdasági szükségességével összhangzatba hozni törekedett“.

A jelenleg Amerikában tulsulyban levő nemzeti bankok épen úgy, mint a régi állambank-törvényhozások a bankjegy kibocsátását bizonyos szolgáltatandó biztosítékhoz kötik, melynek módozataira egyelőre ki nem terjeszkedünk.

A kellő bankjegytömeg szétoztása nem egyes intézet nézetétől függ, de nincs is az egyes bankok téktelen tetszésére bízva. — A kibocsátó intézetnek kötelessége, hogy miután eleget tett a törvény határozatainak, jegyei összeségét a jegybankoknak átszolgáltassa.

Mint minden közügyben, úgy ebben is nem egy kivált-ságot egyéniség nézete, hanem a törvény a mérvadó. Ilyen viszonyoknak köszönhető, hogy 1867-ig ezerhatszáz hetvenhárom nemzeti bank keletkezett tehát minden 20,967 lakosra egy jegybank esik.

Ellenben Europa számos államában hosszas tusák folytak és folynak a tudomány és irodalom terén. A központi bankok hivei a szabad bankrendszer veszélyességét minden lehető módon iparkodnak illusztrálni. A szabad bankrendszer védői pedig nem fáradnak el azon államok bonyodalmas valuta-állapotait rajzolni, melyek központosító bankkal bírnak. — Elméletet elméletre halmoznak, a szörszálhasogató szellemek mindig találnak „pro et contra“ érveket. És mi e tulzó mozgalmak eredménye? A régi intézmények úgy maradnak, a mint voltak, noha a sürgető szükség megváltoztatásukat követeli.

A két *ellentét összeegyeztetése* :

Az egyes állampolgár birtokának biztonsága (centralisatió) és bank alapítása a szükséglet helyén (decentralisatió) — soha sem éretik el és mindaddig el sem érhető, míg a két csoport mindegyike saját táborában csalhatlannak viszi magát.

A tudományos küzdelemhez még néhány más tényező is járul, mely ezen kizárólag közgazdasági intézményt a magasabb politikával hozza összeköttetésbe.

Kivált Ausztriában tehetni kitünő tanulmányokat a nehézségek okairól, melyek megoldása elé ama találnak : a jegyérték biztonsága egyidejű bankszabadság mellett — tornyosulnak.

A magas financia mestereinek fölfogása szerint kell, hogy a jegybank azon időre, midőn az államháztartásban apály áll be, titkos forrásul szolgáljon a kellő szükséglet fedezésére és itt az osztrák nemzeti bank története, mely oly mélyen hat Osztrák-Magyarország jóllétére, több fontos mozzanat megvilágítására késztet, melyet ez intézet tulságosan központosított szervezete idézett elő.

Az osztrák nemzeti bank alkotásával vevék az állam üzletei a bankkal — eltekintve a forgalomban levő papírpénz beváltásától — kezdetöket. A bank már 1822-ben leszámított három hó mulva fizetendő államváltókat, hogy így a háztartásban előforduló pénzügyi nehézségeket eltávolítani segítse. A kezdetben 6 millióra kiszabott hitel 1826-ban 20 millióra, 1835-ben 30 millióra, 1848-ban 50 millió ftra rugott fel. Míg 1848. május havában, midőn a nemzeti bank felfüggeszté fizetési képességet, az állam tartozása a banknak 130.700,000 ftra ment, a tulajdonképen törvényes ág : a magánosokkal való üzlet számára csak 46 millió fordított.

A nemzeti bank fizetési kísérlete miatt emlékezetes 1858-ik év végén, melyben a bank összes követelése az államtól 206.095,051 ftra ment, az arány a bank amaz üzletágához, mely tulajdonképeni hivatását képezi, mégis kedvezőbbé alakult. A

nemzeti bank leszámítolási üzlete 1859. január 1-én 80.635,600 ftra rugott, mely összes 71% magára Bécsre esett. Az 1859-ik év végével a forgalom figyelembe vételének föltételeit ismét félre dobták, mert a magas financzpolitika a legterjedelmesb mérvben szorult a jegybank támogatására.

Az összeget, melyet a kereskedelem és ipar rendelkezésére bocsátott, a bank 35.130,300 ftra nyomta le, míg az államadósság szaporodása következtében a forgalomban levő bankjegyek összege 300.169.337 ftot tett ki.

1865. deczember 31-én az üzleti mérlegben következő kedvező kimutatást találunk: leszámítolás és lombard 150.102,793 ft., államadósság 123.793,427 ft. Az első tételből Bécsre 120 millió ft., azaz 80% esett. Talán nem jogosulatlan azon sejtetem, hogy ezen bizonyos időközökben mindig visszatérő, aránytalanul nagy összeget, mely Bécsre esik, részben állami váltók vették igénybe.

A francia bank történetéből ismerjük az e század elején alkalmazott szavakat: *disconte és értékpapírok*, melyek az államkincstárnak adott előlegeket *kereskedelmi üzletek* álarcza alá takarák. Miután 1813. január hóban a bank által naponta beváltandó jegyek összegét csak 500,000 francra vert pénzben szállították le, e calamitást úgy állították a közönség elé, mint azon összegek következményét, melyek a kereskedelem szükségletei és érdekeire fordítottak; végre azonban a váltóbirálók jelentése szellőztette a fátyolt s kijelenté, hogy három év folyamában 181 millió francnyi értékpapírt számított le a bank az állam részére, miből azután a párizsi portefeuillemek igen magas és minden arányon kívül álló összegét ki lehetett magyarázni. — A francia bank fizetéseinek beszüntetését 1848-ban s a francia bank jegyeire a kényszerárfolyamot kimondó rendeletet a bank részéről az államnak adott 100 millió francnyi kölcsön kísérte.

E példák, melyeket egy idegen intézet oly időben adott, midőn a jegybankok lényegét általában nem oly részletesen ismerék, mint 53 vagy 18 évvel a rajzolt francia országai események után, szolgáltak — a mint látszik — a nemzeti banknak vezérelvül bankjegyeinek szétszótása, üzletének vezetése kívül.

Sőt az osztrák kormány oly figyelmes is volt, hogy a váltóhitel használatának jogát a nemzeti banknál alapszabályilag is megadatá magának. Az osztrák nemzeti bank alapszabályainak V. fejezetében a 62. §. így hangzik: „a bank a pénzügyi igazgatás részéről benyújtott váltókat alapszabályilag leszámíthatja“. A 21. §. pedig, melyre itt hivatkozás történik, nem mond mást a váltó természetéről, mint: „a bank leszámí-

tol saját és idegen váltót, mely osztrák értékre szóll, akár lakik a fizető a leszámítolás helyén, akár utalványozta csak oda fizetés végett a váltót“. Azt hisszük, hogy a 62. §. nem igen szóll nézetünk ellen.

1866. decemberhó végén *az államjegyek daczára* a bank-szabadalom tartamára adott 80 milliónyi kölcsönön kívül — ujjolag egy 60 millió ftnyi tétel figurál a bankmérlegében, mint előleg az 1866. július 7-diki törvény alapján.

Ha hozzá számítjuk a bank birtokában levő 18.053,000 ft. államjegyet, ugy ismét 158.053,000 ft. államadósságot találunk 69.933,210 ftnyi üzlettevékenységgel szemben. Azt, hogy a váltó- és lombardállomány csekélyesbedése csak a háború bonyodalmai által okozott forgalmi zavaroknak tulajdonítható, nem lehet joggal állítani, mert a porosz bank ugyanazon évben 1865. végén 89.276,000 tallér, 1866. decemberében 87.026,000 tallérnyi váltó- és lombardállományt mutat föl, tehát a háború folytán üzleti tevékenysége alig $2\frac{1}{2}\%$ -kal csökkent.

Mig az 1866-iki háborús évben a porosz banknál a bankjegyforgalomnak 19.833,000 tallérral június végén történt szaporodása az ezüstkészlet 7.186,000 tallérral való szaporítása, 10 millió tallérnyi váltóleszámítolási többlet, valaminde a lombard egy millióvali fölemelése által üzleti úton is fedezve volt, az osztrák nemzeti banknál a váltóportefeuille márczius végén 100.724,982 ftról június végeig 54.271,969 ftra, és december végén 38.884,710 ftra szállt alá. A bankjegyösszeg márczius végén 325.987,972 ft., június végén 286.195,028 ft. Miután az júliusban 316.770,471 ftra emelkedett *a nélkül, hogy ezt bármi üzleti mozzanat — a kormány manipulatiót kivéve — okozta volna*, 1866. december 31-én a bankjegyforgalom 283.988,480 forintot tett.

Ha meggondoljuk, hogy az érczkészlet 1866. december 31-én 1865. december 31-iki állásához hasonlítva, 17.513,187 fttal csökkent, azon nagy aggályt keltő következtetésre jutunk, hogy, midőn a bankjegyforgalom csak 24 millióval csökkent, az üzleti tételek 80.369,000 fttal szálltak alább.

Nagyon csalatkoznánk, ha azon nézetben lennénk, hogy e különbözet főokai azon tartományokban rejlenek, melyek a háború mozgalmi folytán legtöbbet szenvedtek. Triest nevezetes csökkenést mutat, Prágában legnagyobb a csökkenés 30% , de a legnevezeteseb nyomás Bécsben látható. A leszámítolási üzlet állás a 1866. január végén 76.093,000 ft., december végén pedig 24.106,000 ft. volt. — Nem akarom kutatni, valjon e 68% -nyi csökkenést nem a nemzeti bank igazgatóságának többé-kevésbé erőszakos restrictiója okozta-e, *hogy*

azon forgalmi csatornák, melyek az állam által kibocsátott papírpénzzel voltak túltömve, az által, hogy a nemzeti bank a forgalmi eszközöket bevonta, az államjegyeket könnyebben magába szívják; azt azonban aggodalommal constatálhatni, hogy az ily rendszabályok által, melyeket csak helyi események fölteleznék, az állam minden része szenved.

Ha felteszem, hogy Magyarország kereskedelme, melynek az országban levő fiókinézeteknél 1866-ban csak nyomorult 6 $\frac{1}{2}$ milliónyi hitel nyújtott, Bécsben szerze szükségleteinek megfelelő hitelt, ugy ez, mely már magában véve is sajnos körülmény, még a Bécsben inscenirozott események által, teljesen megbénított.

Ezek a monopolizáló bankrendszer következményei és eredményei egy 50 éves időközben.

E tények után azon belátásra jutunk, hogy a finantzpolitikusok az önkényes beavatkozás hatását azon organiszmusra, melyen az összes javak cseréje nyugszik, mellékes dolognak tekinték; hogy szemök nem az állam-jóllétére, hanem leginkább más czélokra volt irányozva.

Takarójául a közjóllétet veszélyeztető e gazdálkodásnak, mely alkalmat adott arra, hogy a népek az állam pénzügyi helyzete felől tinta fogalmat ne szerezhessenek, a szabadalmazott jegybank szolgálhatott és — szolgált is. Mi sem természetesb, mint az, hogy e bank azon egyéniségek jóakarátú védelmének örvende, kik azt hiszik, miszerint a nemzetek tisztán személyes dicsvágyuk kielégítésére vagy arra alkotvák, hogy czélszövényeiket győzelemre emeljék.

A tapasztalás azt tanítja, hogy bizonyos politikusok az államrészek hitelügyének függését egyetlen egy intézet akaratától, azaz a központosított bankot a különböző tartományok összeforrasztására alkalmas közegnek akarák felhasználni. — Ők keveset törődnek a kérdés közgazdasági oldalával, hacsak a centralisatio életbe lép és a tartományok hitele oly gyöngelábon áll, hogy a bank szükség esetén a forgalmi zavarok ijesztő kísértetét lehetővé teheti és elő is idézheti.

E nézet helyessége *Wagner* Adolf tanárnak 1862-ben ily cím alatt közzétett nevezetes munkájában: „A valuta helyreállításáról“ következőleg talál kifejezést:

„Még ha az országos bankok s a bankszabadság rendszere közgazdasági tekintetben előnyösebb is lenne, mint a központi bankrendszer, Ausztriában a legnyomósabb *politikai* természetű érvek ama rendszer ellen szóllanának. Valóban, ha arról volna szó, hogy a polyglott osztrák állam különböző nemzeti-

ségeinek és országrészeinek centrifugal törekvéseit támogassuk, úgy e rendszerek életbe léptetése igen hatékony eszköz lenne *Ellenkezöleg, a központi bank Ausztriára nézve sohasem volt oly politikai szükségesség, és oly rendkívüli erejű és tartósságu, nélkülözhetlen költőeszköz, mint épen most (1862), melynek feladása a legnagyobb politikai hibák egyike lenne.*“

Mi sem bír az államra oly veszélyes következményekkel, mint az, midőn vezérlő államférfiai rendszeresen oly intézményekből gépezet akarnak csinálni a magasb politika számára, melyek legtávolabbról sem e célra alkotvák. — Hason szerep adatik a magas bankpolitikának a belföldön, mint melyet a magas vámpolitika a külfölddel szemben elfoglal. E visszaélés következménye a forgalom megnehezítése s az egészséges gazdasági fejlődés megakadályozása.

A jegybank célja nem más és nem is legyen más, mint a javak cseréjének könnyítése. — Miután hivatása világosan arra irányul, hogy az egységes vertpénzzel hasonértékű hiteljegyet (bankjegy) szolgáltatson csereközvetítőül, úgy a bankigazgatóság kötelessége minden oly művelet elől kitérni, mely a jegyek kimondott beváltását alterálhatná; kötelessége továbbá minden helyen, hol e hiteljegy iránt a szükséglet nagyobb forgalomban mutatkozik, e forgalmi eszköz közvetlen elérését lehetővé tenni.“

Hogy a termelés mily hullámzatoknak van alávetve, ha a papirpénz értéke is folyton ingadozik, nem kell bizonyítanunk. Hanem inkább ama nevezetes positiv áldozatokra akarunk utalni, melyekkel minden gazdasági ág terheltetik, ha kevés oly hely van, melyen a bankjegy kapható és még itt is a külsőségek hosszú sora miatt a hitel közvetlenül csak egy kis osztály által érhető el. — *E nehézségek kifejezése a kamatlábban ismerhető fel, melylyel a termelők legnagyobb része magát kölcsönvétel esetén terhelni kénytelen.*“

Míg Franciaországban, melynek termelése szinte nem keveset szenved a területének és népességének megfelelő jegybankok vagy bankintézetek számának hiánya miatt, a 6°/_o-nyi kamatláb nem-bankképes értékekre igen magas, nálunk Magyarországon a vidéken 12—15°/_o-ot, néhány takarékpénztárunknál Pesten a fővárosban is egész 8°/_o-ot szívesen fizetnek még biztos kölcsönöknél is. — Számokban kifejezve a termelési költségek drágább volta Magyarországon legalább 200 milliónyi évi hitelhasználat mellett 10 millió ftnyi tekintélyes összeget tesz ki.

Még ha meg is engedjük, hogy a rendezetlen igazságszolgáltatási állapotok folytán az említett összegből bizonyos biztonsági részlet levonandó, mégis tagadhatlan, miszerint —

ha oly országban mint Magyarország a jegybankintézmény jótéteménye csak néhány helyén kínálkozik és még itt is oly szerény mérvben és oly terhelő körülmények közt, hogy a lakosság alig egy százalékának áll rendelkezésére e hitelforrás, a kamatláb nevezetes megdrágulásának csak e viszonyok természetszerű folyamánának kell lennie.

Ausztriai államférfiai még csak néhány év előtt, sőt sokan talán ma is azt hiszik, hogy a pénzügy függése oly módon, mint nálunk, az államkötelék megszilárdulását, a különválási hajlamok elfojtását segíti elő; mintha egy papirdarabba, melyet „pénz“-nek neveznek érdeksolidaritást idézhetne elő a nemzetek között.

— Mily gyakran tartják ez esetben is az okot az okozatnak!

Csak a folyton tovább szétágazó forgalom, a közös anyagi és szellemi érdekek szaporodása, a termékek növekvő száma és tömege, mely piaczat a különböző államokban és nemzeteknél természetszerűen keresi és találja is, képesek egy birodalom országai, egy világrész államai között az egyetértést és békét *eredményezni, sőt erőszakkal is kivívni*; — de az országrészek erőszakos alávetése egyetlen egy pénzügyintézet — a jegybank — abszolút hatalma alá soha sem volt elegendő zavarok és lázadások meggátlására oly néptörzseknél, melyek épen sértve érzék érdekeiket.

A monopolok nyomása csak nagyon gyakran volt oly mozgalmak indoka, melyek a korlátlan hatalom túlsúlya és oly jogusurpálása ellen irányultak, mely egyik ország polgárai lételének és tevékenységének a más tartományokéval szemben való megkárosítása által nagyon szembetűnő és érezhető hátrányokat szül.

Amaz eszköznek, mely az egy állampolgárait természetesen összefüzi, neve: „vagyonosság és jóllét,“ „minden tevékenységi ág virulása“; ez állapotok tenyésztésével az állami kötelek kül- és belveszélyek által való veszélyeztetése is ellenkező arányban csökken.

Magyarország története az utolsó 22 év alatt azon bizonyosságot nyújtja, hogy a nem oly könnyen fölizgatható polgári osztály keserű tapasztalások által ingerelve az 1848-iki mozgalom kezdetén márczius 15-én „a magyar nemzet kívánságai“ közé a 12-ik pontba egy magyar nemzeti bank alapítását is fölvette. *) Az 1860-ik év mozgalmai alatt a szabadalmazott nemzeti bank ismét eszköz volt a jogosult neheztelés felköltésére oly intézet ellen, mely Magyarország gazdasági fejlődésére némi tekintetben bilincset ver és mióta Magyarország nagyobb

*) A zágrábi nemzeti gyűlés 1848. márczius 25-diki határozatainak 15-dik pontja szinte: „nemzeti bank alapítását“ követeli.

önállóságra tön szert, e kérdés és befolyása oly sok polgár eszmemenetére nem tűnik le a napi rendről.

Sokan azt vélik: „Igen tőkét vernek e tényekből, hogy zavaros politikát üzhessenek!“

De hisz épen arról van szó; a jegybank épen oly intézmény legyen, mely a közgazdaság semleges területén létezik és csak oly alapelvek szerint vezettség, melyek tisztán „*a termelőképeséget akadályozó minden bilincs eltávolításából állanak.*“ — Nagy hiba ha belőle oly gépet csinálnak, hogy más céloknak mint például a politikának is szolgáljon. De — a mi még több — a jegybanknak nem lehet és nem szabad már azért sem politikai célokra szolgálni, mert ez a bankjegyek megbízhatóságát és értékét kérdésbe helyezi, miután külső befolyásoktól teszi függővé azokat.

Gyöngén lakott országokban, melyek a javak termelése tekintetében fejlődött fokon nem állanak, az anyagi csereeszköz (vertpénz, bankjegy) sokkal nagyobb szükségletet képez, mint oly államokban, hol a javak tömeges összefolyása és óriás mérvben gyorsan történő forgalmuk a csereforgásban a pénzjegyek helyett egyszerűsbitéseket és póteszközöket tesz lehetővé. Már azon körülmény, hogy az ily forgalmi központok lakosságának műveltsége nagyobb, hogy a jogi és közbiztonsági állapotok fejlettebbek, a bizalom tetteges nyilvánulását „a hitelt“ nagyobb tevékenységre hozza.

E culturviszonyok magyarázzák meg azt, hogy a vidéken *aránylag* a szükséglet pénzjegyek után nagyobb, mint Pesten; itt az ily pénzjegyek aránylag nagyobb száma szükséges, mint Párisban. Londonban például a csereközegek megtakarítása annyira fejlődött, hogy a londoni Clearinghouseban naponként 11.355,000 font sterlingre menő üzletek nagyobbára cheecksek és váltócompensatio útján egyenlítettnek ki, mi csak igen kevés bankjegyet vesz igénybe.

Eltéktve a hitel „e nagy, munkát kimélő gép“ használatától, a nagyobb számú egyének együttélése a forgalomban levő csereeszköz gyorsabb circulációját föltételezi. Ennek következtében az élénkebb forgalmi központokon a forgás nagyobb száma a bankjegy hatását emeli, míg a vidéken e gazdasági előny elé a mozgás lassúsága áll. — Kellő pénzjegyek hiányában gyakran hallhatni, hogy bizonyos tárgyakat oly árak mellett adnak el, melyek annak következtében, hogy a használati értékhez a pénznek ritkasági értéke járul, nagyon csekélyek.

A szabadalmazott központi bankok azon fölfeladatnak, hogy a birodalom egyes területein elegendő számú fiokintézetek szét-

osztásáról gondoskodjanak, általában nem tettek és nem tesznek eleget.

Mily küzdelmekre volt szükség Franciaországban, míg a bank 56 segédbankintézete fölállított, mily erőködésekett kell még ma is azoknak tenniök, kik a közgazdaság érdekeit tartják szem előtt, hogy a 89 departement mindegyikének legalább egy segédintézetet eszközöljenek ki!

Az angol parlament által 1844-ben a bankkérdésben küldött bizottságok tárgyalásai, a skót bankrendszer feletti commentárjaikban különösen hangsúlyozzák, *hogy nem a jegy kibocsátás, mint ilyen mérvadó a forgalom szükségleteire, hanem a bankirodák megfelelő száma mulhatlanul szükséges, nehogy egy helyen túlbőség, egy másikon pedig a legnagyobb hiány uralkodjék.*

Blair úr a legrégebb 1695-ben alapított skót bank kezelő igazgatója a banküzlet szaporodásáról Skótriában a nevezett bizottság előtt következő fölvilágosítást adott: „1825-ben 34 bank 133 fiókintézettel létezett, mely szerint 13,170 lakosra esett egy bank; 1844-ben mintegy 32 bank van 348 fiókbankkal, tehát 6,600 lakosra jut egy bank. A letétek összértékét 1826-ban mintegy 21 millió font sterlingre becsülték, 1841-ben 27 millió font sterlinget tett ki az. A skót banküzlet 1826 óta történt nagy terjedése daczára és mondjuk épen ennek következtében ez időközben a forgalomban levő bankjegyek összege nevezetesen csökkent.“

Ama főmozzanatok egyikéhez, mely a létező pénztömeget folytonos tevékenységben tartja, Blair a kisebb vagy nagyobb távolságra irányzott pénzküldemények megszüntetését számítja, melyek némi időre a pénzüsszegeket a forgalomtól elvonják. E küldemények helyébe kisebb nagyobb körökben a bankok és fiókok egymásra irányzott utalványai lépnek. — Ez által kamat- és kölcsönmegtakarítás is eszközöltetik.

A Magyar- és Erdélyországban 1867-ben szállított pénzküldemények összege 704.700,100 ftra ment. — E nevezetes összeggel szemben azt észlelhetni, hogy mellette évenként könnyen milliókat lehetne kamatokban, szállítási és más költségekben megtakarítani.

Hogy az utalványozási ügy Ausztria-Magyarországban mily fejlődésre képes, kitünik csak azon utalványozási forgalomból is, mely a nemzeti bank kevés fiókjai között létezett. 1861-ben a bécsi utalványozási pénztár s az összes fiókpénztárak 20,541 darab bankutalványt 85.160,118 ftnyi értékben állítottak ki. 1869-ben 66,326 utalvány után 259.741,816 forint fizet-

tetett ki, 174.581.698 fttal több mint 9 év előtt, 62.797,025 fttal több, mint 1868-ban.

Mióta Skótiában a bankok száma 11-re apadt, a fiókirodák nagyobb mérvben szaporodtak s jelenleg 700-an felül vannak. A forgásban levő bankjegymennyiség 1834-ben 3.120,000 font sterling volt, 1844-ben Blair úr kihallgatása idején 3.020,000 font st.; 1854-ben 4.050,000 font st.; 1867-ben 4.367,000 font. A letétek 1866. deczember 31-én 60.449,117 font sterlingre rúgtak.

E számok következőkre tanítanak bennünket:

1) Hogy a fiókbankok lehető legnagyobb elterjedésök mellett a közönség minden igényeinek megfelelő forgalmi jegyet szolgáltatassanak.

2) Hogy helyeket nyujtsanak pénzek letéteményezésére oly egyéneknek, kik a közintézeteket a magánbankár fölé helyezik.

3) Hogy kölcsönös összeköttetések által lehetővé tegyék, miszerint azon költség és kamatveszteség, melyet készpénzküldemények okoznak, minimumra leszállítható legyen, mi első sorban az egyes bankjegy forgalmi erejét lényegesen emeli.

Joggal hasonlítják ez intézeteket egy öntözési rendszer csatornáihoz, melyek az egyik vidék felesleges víztömegét odavezetik, hol szükség van reá s így mindkét vidéket művelhetővé teszik.

Hogy az osztrák nemzeti bank mily mértékben tartá e közgazdasági alapelveket szem előtt és mily módon tőn eleget gazdagon dotált és elegendő számú fiókintézetek őt kötelező alapításának, nem akarjuk régibb adatokban kutatni, hanem az utolsó évtized kimutatásait használjuk észlelődéseink alapjául.

Összehasonlítjuk a *Bécsben* kibocsátott bankjegymennyiséget a bankjegyek azon összegével, mely az összes vidéki piacoknak együtt véve bocsátatott rendelkezésükre:

		<i>Bécs</i>	
		Lombarde és leszámítolás	23 fiókintézet
1859	deczember 31.	69.564,100 ft.	21.462,800 ft.
1860	„	84.944,500 „	27.455,300 „
1861	„	87.915,900 „	29.415,000 „
1862	„	92.803,400 „	27.600,600 „
1863	„	112.696,600 „	27.975,100 „
1864	„	121.360,800 „	25.620,300 „
1865	„	120.255,900 „	29.846,700 „
1866	„	48.047,300 „	21.685,800 „
1867	„	71.268,100 „	30.835,000 „
1868	„	75.205,800 „	44.539,000 „
1869	„	71.867,300 „	57.709,100 „

A lombard és leszámítolás összegének emelkedését, mely 1867 óta a fiókintézeteknél Béccsel szemben észrevehető, főképen az üzletek szaporítása Magyarországon idézte elő, hol a heves politikai viharok s ama nyomás, melyet a magyar államférfiak a bank vezetésére gyakoroltak, volt képes az eddig gyakorlatban levő rendszer további föntartását megingatni.

Nemcsak az föladatunk, hogy ez állapotokat tisztán magyar szempontból vizsgáljuk, hanem hogy az absolut központosító bankrendszer hatását minden vidékre, melyre kiterjed, megállapítsuk. — Ennél fogva figyelembe kell vennünk azon tekinteteket is, melyekkel a nemzeti bank a Lajtán túli államrészek iránt volt és itt csak azt constatálhatjuk, hogy az osztrák nemzeti bank a monarchia tulsó felében levő flókjaival szemben lehetőleg még mindig ragaszkodik azon alapelvekhez, melyek a hitelügynek minden áron való központosítását czélozzák. — Daczára annak, hogy az események tanúsága szerint Magyarországon e politikai gép, melyre a nemzeti bank fölhasználta, fontosságában széthullott és bebizonyult, hogy nemzeteket jegybank által egyesíteni nem lehet, a Lajtán túli tartományokban e régi módszer még mindig oly kitarással alkalmaztatik, mely jobb ügghöz lenne méltó.

A leszámítolás s a lombard

	a 15 Lajtán túli fiókintézeteknél	Bécsben
1861-ben	22.704,000 ft.	87.915,900 ft.
1867 „	20.447,100 „	71.268,100 „
1868 „	26.928.903 „	75.205,800 „
1869 „	34.705,700 „	71.867,300 „

Oly időszakban, midőn a forgalmi terület kiterjedése, vaspályák építése, az iparágak szaporodása csodálatos fejlődésre emelkedtek, oly időszakban, midőn a népesség szükségletei szaporodtak, a helyi forgalomban levő javak értéke más segéd-eszköz hiányában az emelkedett szükséglet kielégítésére a pénzjegyek nagyobb mennyiségét sürgetőleg követelék, a bank eleget nem találta a pénzeszközök szaporítását 12.0170,000 fttal mind a 15 fiókintézetében együtt véve.

Egyoldalúlag itélnők meg az állam pénzviszonyait, ha csak a bécsi kamatlábot s a központon levő pénzbőséget vennők tekintetbe. Azon alig elviselhetően terhelő kamatláb után, mely Galicziában s a birodalom másik felének tartományaiban még ma is uralkodik, kell megmérnünk ama nehézségeket, melyekkel minden termelési ág küzdeni kénytelen.

Nézzük más bankok eredményeit s vizsgáljuk egy más intézet eljárását, hogy ez által a történetek megítélhetésére mérvadót nyerjünk. — E célra talán a francia bank lesz legalkalmasabb, mely ugyanazon alapelv szerint: „a jegybank minden hitelüzlete vezetésének központositása az igazgatók kezeiben Párisban“ — igazgattatik.

Franciaország bankjának váltóportefeuilleje

	<i>Párisban</i>	a fióktételeknél
1852 január 1-én volt	55.500,000	75.000,000 frc.
1853 „ „ „	186.250,000	193.250,000 „
1854 „ „ „	188.500,000	214.500,000 „
1855 „ „ „	170.500,000	185.000,000 „
1856 „ „ „	237.000,000	274.000,000 „
1857 „ „ „	280.500,000	295.000,000 „

A banküzletek nagy mérvű központosító iránya, mely a francia politika centralismusával párhuzamban, 1857 óta Franciaországban is életbe lépett, az alább következő kimutatásokból csak nagyon is világosan jő előtérbe. — 1868-ban az arányok teljes megváltozására akadunk, a fióktételek viszonya Párishoz kedvezőtlen, de azért távolról sem oly rossz, mint az osztrák nemzeti banknál. A leszámítolási és lombard üzlet Párisban 1868. szeptember 24-én 324.804,600 francot, a fiókokban ellenben csak 243.925,800 francot vett igénybe.

A már 1864-ben a válság alkalmával Franciaországban hallható panaszoknak az iránt, hogy a banksegédintézetek nem elegendő számuak, a nyújtott eszközök egyoldalúak és ki nem elégítőek, még a bankenquête tagjai is, kik mindnyájan a császári kormány benső barátai voltak, kifejezést adtak.

A kérdő pontok IV. szakaszában előforduló 24-ik kérdésre: „mily módosítások óhajtandók a bank szervezetében“ az imperialisticus többség következőleg válaszolt:

„Egyik rész azonban a kormány részéről csekélyebb befolyást, a kereskedelmi osztály nagyobb részvételét az igazgató-tanácsban, több fióktételel s a jegyek pontosabb beváltását az utóbbiak által óhajtáná.“

Azon három pontban, mely a francia bank alkotmányán teendő módosításokat sorolja elő, a 2-dik pont következő óhajt ad elő:

„Másodrangú fiókok alkotása, melyek leszámítolnak a nélkül, hogy jegyeket bocsátának ki vagy váltának be.“

Mi eredménye volt ama sürgős óhajnak, melynek oly sok kitűnő iparos, bankár, kereskedő, kereskedelmi kamra és közgazdász adott kifejezést? Fájdalom semmi! — Egész máig —

tehát öt évvel a francia bank-enquête tárgyalásai után — a bankigazgatás még magát indítottnak nem érzi a segédintézetek megfelelő szaporításának eszközzésére. — Ez óhaj teljesítésével addig késik a bank, míg majd néhány évvel a bankszabadalom lejárta előtt fog vele a francia nemzetnek nagylelkű ajándékot adni, hogy ez által kárpótlásul a szabadalom meghosszabbítását tegye lehetővé s könnyítse meg.

Az 1808. január 16-án kelt törvény, mely a francia banktól azt követeli, hogy azon kereskedelmi helyeken, hol a szükségletek követelik (dans les villes ou les besoins du Commerce en feraient sentir la nécessité) fiókbankokat állítson föl, 1848-ig csak 15, 1868-ig csak 56 fiókintézet alkotását eredményezte.

Ezen határozatlan rendeletet, mely a kereskedelmi és termelési szükségletek elutasíthatlan kielégítését egy — azon helyi viszonyoktól távol álló s irányukban indifferens bankigazgatóság nézeteitől teszi függővé, határozottabbul és több eredménnyel ültették át Ausztriába. A nemzeti bank 1862-iki alapszabályaiban (I. fej. 3. §.) ez áll: „A bankigazgatóságnak joga van a monarchia más piacain fiókintézeteket egy vagy több üzleti ág számára alapítani; kötelezve van — az államkormány s a bankigazgatóság egyetértése következtében fölismert szükséglet számára fiókokat leszámítolási, kölcsön- és utalványozási üzleteknek alkotni.“

Igy egész vidékek fölvirulását kizárólag az államkormány politikájától és a bankigazgatóság talán különérdekek által befolyásolt itéletétől tették függővé. A mit e szervezetnek köszönhetünk, az 24 bankfiókintézet egy 35 milliónyi lakosságú és 11,306 □ mértföldnyi területű államban. Mig Amerikában minden 20,967, Skótzsiában minden 4,500 főre egy bank esik, az osztrák-magyar monarchiában csak minden 1.459,000 lakosra jut egy.

A nélkül, hogy optimisticus nézeteket képviselnénk, állíthatjuk, miszerint az ily intézetek szaporítása nem kevésbé járul az ország adóképeségének emeléséhez, *miután az adóképeség mégis csak a megadózottak termelési eredményein alapszik.* Ha fejlett bankügygyel bíró államok adójövedelmét azon államokéval összehasonlítjuk, melyek a közgazdasági tudomány igazságait figyelembe nem veszik, úgy meg van oldva a talány, hogy az utóbbi categoriába eső országokban mért oly elviselhetlen az adóteher. Az ily esetben azt vagy alább kellene szállítani, vagy a polgároknak alkalmat nyújtani, hogy államterületén minden intézetet fölhasználhassanak, mely a termelés költségeit olcsóbbá teszi s a fentemlített tőke megdrágulásért equivalenst ad.

Ausztriában, a hol s a mikor csak lehetett adót adóra hoztak be, a javak termelésének tényezőit ellenben, melyek elseje a tőke, megdrágíták. Hogy az észellenes út hova vezetett, az adóhátralékok mutatják, melyek oka a termelési módok kezdetlegességében rejlik.

A cislajtán tartományokkal szemben még ma is követett eljárás — mint már említők — még pár évvel előbb Magyarországon is alkalmaztatott. — Kutatásaink folyamában azonban azon meggyőződésre jutunk, hogy a nemzeti bank igazgatósága kizárólag csak a pesti fiókkintézetet látta el kiválóbb dotatióval, míg a többi segédintézettel a magyar korona területén is az előbbi tactica még továbbra is alkalmazásban maradt. — Igazságtalan lenne egy jegybank eredményeinek megítélésénél pártszempontot követni, *vezénylő államférfiaink és közigazdánk részéről azonban vétek lenne Magyarországon oly rendszert támogatni, melynek tendenciáiban fekszik az egész állam szabad fejlődését egyetlen egy város javára elhanyagolni, elnyomni.* — Csak igen rövid idő után nálunk is ugyanazon bajok lennének mindenesetre érezhetők, melyeket a legközelebbi multból ismerünk. — Mit használ a gazdasági életnek a névváltoztatás, ha a rendszer ugyanaz marad.

Csak 36 évvel alapítása után érzé magát a nemzeti bank igazgatósága indítatva Magyarországon a fiókkintézetek berendezését megkezdeni. Hogy itt már előbb létezett a szükséglet hitelintézetek, tehát első sorban jegy- vagy fiókbank után, bizonyítja a kereskedelmi bank alapítása 1839-ben, továbbá az is, hogy 1848-ig harmincz takarékpénztár alakult, melyek némelyike igen nagy üzleteket csinált. Így például a pesti takarékpénztár, mely 1845-ben átlag 2.452,800 ftot; a pozsonyi, mely 1¹/₂ millió ftot adott kölcsön évenként.

A nemzeti bank tevékenysége pesti fiókjában közvetlenül 1852-ben vette kezdetét. A portfeuille-állomány ez év végén 1.854,000 ft., két évvel később 1854. december 31-én : 3.509,000 forint. A pesti fiókkintézet leszámítolási lajstromaiból következő a pesti ipar és kereskedelem 1866-ig nagyobb hitelt nem absorbeálhatott, miután a nevezett év december 31-én a leszámítolás szinte 3.115,000 ftra ment.

Az 1860 előtti évtized folyamában részben a krími háború által okozva, részben a vasutak kiépítése által a magyar tartományokban Brassó, Debreczen, Fiume, Kassa, Nagy-Szeben, Temesvár és Zágráb városokban fiókkintézetek nyitattak. Üzleteik szerint ezek csodálatos módon két csoportra oszlanak.

Az egyik olyan, mely a személyes hitelnek a leszámítolás útján szolgál s mellékesen lombard-üzletet is csinál. A másik csoport pedig csak a kézizálogkölcsonüzlet ápolását bírja feladatául. Ez a jegybankügy történetében egyedül álló eset, midőn az értékpapírokra adandó kölcsönök céljából önálló vagy pedig fiókok alakjában intézetek alapíttatnak. Ezen egy tény is elegendő ama szellem megismertetésére, mely a bank politikáját átlengi. Ez intézet vezetőinek nem az szolgálta irányadóul, hogy a javak forgalmánál az országnak megkönnyebbitéseket nyújtssanak; — pro forma alapítottak fiókokat, hogy velők a papíron paradirozhassanak s arra utalhassanak: „Na ti elégedetlen magyarok! adunk nektek 8 fiókintézetet.“ A jegybankok e különös fája Kassán, Nagy-Szebenben és Zágrábban volt képviselve, de 1868-ban végre megadták a nagyszzebeni fiókintézetnek a leszámítolás jogát, s így Kassa és Zágráb maradt, két oly fiókintézet, mely eléggé bizonyítja, hogy a nemzeti bank igazgatása mily kevésbé éri el fontos célját, mely valódi feladatát képezi.*) — Ez eljárás természetes következménye, hogy a hitelügy fejletlen marad és hogy az, ki akár áruk eladása akár pénz szerzése által az általános pénzjegyhez akar jutni, ezt a közbeeső egyének hosszú lánczának közvetítése mellett drágán megfizetni kénytelen.

Az 1860-iki év Zágrábban 153,000 ftnyi kinlevő követeléssel 1869. év pedig 182,300 ft. kölcsönzéssel záratott be.

Kassa 1860-ban 90,700 fttal, 1869-ben 427,000 fttal szerepelt a kölcsönüzletben. — A Zágrábbal nemben nevezetesnek mondható lombartét-emelkedés Kassán, oly sejtelmekre ad okot, melyek, ha valóknak bizonyulnak, igen sajnálandók lennének. Ugyanis úgy látszik, hogy a lombardhitel megkönnyítése által alkalom adatott tőzsdespeculatiókra. Ama hírek után, melyek a még most is érezhető szédelgési időszak folyamában elterjedtek, a sejtelen annál is inkább jogosult, mert 1868 végén a lombard Kassán csak 287,000 ftra ment és egy év alatt oly összeggel szaporodott, mely a 9. évfolyamában történt szaporodásnak felel meg.

Azon fontosság mellett, melyet a lombardüzlet a nemzeti bank hitel-nyújtásánál játszik, a jegybankügy egyik legkitünőbb szakférfiának ez üzletág fölötti nézetét idézzük. Dr. *Wagner* Adolf legújabb ily című művében: „a német jegybank tör-

*) A nemzeti bank vezértükára ez ügyben a magyar országgyűlés bankenquétbizottsága előtt igen érdekes fölvilágosításokat adott. *Lucam*: „Igen, van két fiók, mely nem bír leszámítolással, még pedig Kassán és Zágrábban. Csak azért alapítottak, hogy a nemzeti kölcsön elterjesztését előmozdítsák. Ez a kormány egyenes parancsára történt s mi magunk, kik a nemzeti banknál vagyunk, mitsem tudtunk róla, hanem csak a „Wiener Zeitung“-ból tudtuk meg, hogy Kassán és Zágrábban fiókokat kell nyitnunk.“

vényhozás rendszere“ 1870, a lombardüzletről szóló fejezetben (307-ik lapon) így nyilatkozik: A lombardkölcsonöknél is hiányzanak a biztos ismérvek arra, hogy e kölcsönzési faj közgazdasági jogosultságát valamint az egyéni kölcsönvevési igényeket és a hitelügy biztonságát megítélhessük. Sőt a nehézségek itt annyiban nagyobbak, a mennyiben a lombardüzlet *mint kölcsönvételi igény nem oly szervi szükségképességgel fejlődik a modern közgazdaság termelési és fogyasztási viszonyaiból*, mint a váltóleszámítolás és ez üzlet egyes ágai és fajtái, melyek ez ügyben egymástól eltértek Az egész lombard üzletet, mint eszközt hitel szerzésére, a cél kétes, több oldalról egészen tagadott productivitása miatt gyakran egészen elveték. Névszerint pedig elítélék az árúk elzálogosítását annak eszközéül, hogy azokat a jelen ár mellett nem vagy csak *még* nem kelljen eladni, *míg* mások *értékpapírok elzálogosításában tisztán helytelen, veszélyes és legalább is inproductív üzlekedés eszközt látnak* és ezért ez ágat a bankok normális üzleteinek köréből kizárják. Az ily nézetek tulságosan általánosítanak, tehát egyoldalnak, *de nem egészen tévesek.*“ Továbbá: „Miatán tehát a lombard-üzlet jellemét gyakran azon irányban nehéz megítélni, valjon és mennyiben rejlik benne termelési vagy fogyasztási üzlet, úgy fentebbi alapelvünk még az által is megerősítést nyer, hogy a lombardüzlet legföllebb második sorban a váltóleszámítolás után a bankjegyfedezet előteremtése szempontjából jöhet tekintetbe: „*Közgazdasági előnyös volta kétségesebb.*“ Mi ehez több különböző bank kimutatását a leszámítolási- és lombard-üzletről csatoljuk, hogy ez igazságokat a gyakorlati életre is alkalmazzuk.

		Leszámítolás	Lombard	
Francia bank	1868. sept. 24.	444.421,366 franc	82.150,400 franc	5 ¹ / ₃ : 1
Porosz „	1865. decz. 31.	82.793,703 tallér	18.199,803 tallér	4 ¹ / ₂ : 1
Belga nemzeti bank	1868. oct. 31.	180.789,990 franc	13.239,013 franc	14 : 1
Olasz „	1867. jun. 30.	288.513,196 lira	50.332,699 lira	5 ³ / ₄ : 1

Az osztrák nemzeti bank régtől fogva nagy súlyt fektetett a lombardüzlet kimutatására. Mily fokig érték ezen — a gazdasági életnek nem nagy előnyére szolgáló lombardhitelek, az 1869-iki kimutatás számaiból kitünik.

	Leszámítolás	Lombard	
1869. június 31.	77.130,581 ft.	62.179,577 ft.	1 ¹ / ₅ : 1
decz. 21.	87.539,186 „	42.037,300 „	2 ¹ / ₁₂ : 1

Ez összehasonlításokból sok segédeszköz eredetét megismerjük, mely azon válság mozgató okait elősegíté, melynek színhelye a múlt évben államunk gazdasági élete volt.

Ily intézetek főleg, milyenek Kassán vagy Zágrábban vannak egy állam-társadalmának egy ország kereskedelmi helyeí-

nek érdekeit ki nem elégítik, mivel, — *a helyett hogy az ipari és kereskedelmi tevékenységet ápolnák, első sorban a szerencsétlenséget minden következményével együtt mozdítják elő.*

A nemzeti bank működését a magyar korona területén általában vizsgálva a lefolyt évtized leszámítolási és lombard-tételeit minden évben következőknek látjuk:

	<i>Pesti fiókint. a többi 7 magyar fiókint. összesen</i>		
1860. december 31.	3.416,854 ft.	2.828,484 ft.	6.245,338 ft.
1861. " "	3.757,700 "	2.953,400 "	6.711.100 "
1862. " "	2.824,800 "	2.823,400 "	5.648,200 "
1863. " "	3.817,700 "	2.940,200 "	6.757,900 "
1864. " "	4.037,900 "	3.082,300 "	7.120,200 "
1865. " "	4.053,700 "	3.112,200 "	7.165,900 "
1866. " "	3.485,000 "	2.854,500 "	6.340,300 "
1867. " "	7.039,300 "	2.910,100 "	9.949,400 "
1868. " "	14.257,800 "	3.361,500 "	17.619,300 "
1869. " "	18.100,500 "	5.274,200 "	23.374,700 "

Első pillanatra az 1869-diki 23.374,700 ftra rugó zártétel az 1860-diki 6.245,338 fttal szemben kielégítőnek fog látszani. De ha ez eredmények elé amaz emelkedést tesszük, melyet az utolsó évtizedben a többi bankok közül például a porosz bank tőn, úgy nem fogjuk félreismerni, hogy nem a rögtöni emelkedés, *főleg egyetlen egy helyen*, rövid időszak alatt, miként a fentebbi kimutatásból látható, hanem a forgalomba éltet lehellő pénzjegyek successiv szaporításának kellene az egészséges gazdasági virulás forrásának lenni, minek elérésére épen a *jegybank* köteles eszközöket nyújtani; ez sohasem tekintheti *ön-magát* végcélnek a nélkül, hogy a közjóllét észszerű fejlesztését olykor-olykor a kizárólagos önczállal ellentétbe nem hozná.

A porosz bank leszámítolási üzlete következő volt:

	1856-ban átlag	39.644,700 tallér
1860	" "	45.124,600 "
1864	" "	65.940,100 "
1867	" "	72.039,000 "

De a centralisált jegybankok üzleti vezetését nem egyedül a sommás tevékenységi számok után szabad megítélni, hanem azon forgalom is tekintetbe veendő, mely a fiókokban a főhelyen levő intézettel szemben végbe megy. — A magyarországi fiókinézetek nagy fejlődése folytán arányuk a pesti mellékinézetéhez olyan, mint 1 : 3 $\frac{1}{2}$ -hez. A porosz bank fiókjainak leszámítolása kitett:

1856. decz. 31. 30.013.000 tallért, a főintézetnél 13.901,800 tallért, tehát az arány $2\frac{1}{3} : 1$ -hez.

1866. decz. 31. a fiókoknál 66.487,000 tallért, a főintézetnél 14.364,989 tallért, tehát az arány $4\frac{2}{3} : 1$ -hez. (1869-ben a bécsi központi intézet s a fiókok közt az arány $1 : 1\frac{3}{4}$ volt).

Ezenkívül tekintetbe veendő, hogy Poroszországban még tizenkét jegybank van működésben, mely egyesülve a porosz bank 62 *fiókjával* feladatához képest iparkodik a kereskedelem és ipar szükségleteinek eleget tenni.

A fiókéntézetek fontosságáról egy porosz író tekintettel a porosz viszonyokra következőket írt: „A banknak az egész országban elterjedt mellékintézetek következtében *minden porosz városban*, mely csak némi industrialis jelentőséggel bír, lehet az ország bármely kis piaczára a folyó bankdisconto mellett váltókat leszámítolni. — A bank ezen közvetítése nélkül a kis piacokra szőlő váltók nagy része csak sokkal kedvezőtlenebb föltételek mellett találna vevőre. Beváltásuknál az iparos gyakran különböző bank- és váltóüzér közbenjárására szorulna, kinek szolgálatait drágán kellene megfizetnie.“

A vagyonosbodás csodálatot keltő haladása Poroszországban nem egyedül a vámegyletnek, a tengerészeti szempontból kedvező fekvésnek, a lakosság intelligenciájának tulajdonítandó, hanem ismételve állítjuk, hogy mindazon föltételek együttműködésének, melyek egy államot erőssé és hatalmassá lenni képesek, és melyek közé első sorban jólrendezett *jegybankügy* tartozik.

A mi e tapasztalatokkal nemben a *szorosb* értelemben vett Magyarországért történt, nem állott és nem áll másból mint 4 fiókbank fölállításából. Ez annyit jelent, hogy minden 974 □*mértföldnyi* területre és minden 2.703,500 lakosra esik egy bank. — A csak 536 □*mértföldnyi* nagyságu Belgiumban a belga nemzeti banknak 27 fiókéntézete létezik s ezen kívül a lüttichi bank is bocsát ki bankjegyeket. — A 738 □*mértföldnyi* területtel és 2.510,494 lakossal bíró Svajcznak 20 jegybankja s számos fiókéntézete van.

Még ama Magyarország területéhez és népességéhez képest kedvezőtlen szám is commentárra szorul, mely nagyon is alkalmas arra, hogy a nemzeti bank törekvéseit kellő világba helyezze.

Ha Magyarország térképére tekintünk, azt találjuk, hogy Pesttől északi, északnyugati, nyugati, délnyugati és déli irányban egy 23 megyére terjedő vidék, *melynek területe* 1464.73

□ *mértföld*, lakossága pedig 4.294,300 lélek s így a szorosb értelemben vett Magyarországnak területére és lakosságára nézve $\frac{1}{3}$ át képezi — egyetlen egy fiókéntézetel sem bír. — Magyarország ezen a forgalomnak Bécsbe való központosítása és gravitatioja kedvéért egészen figyelmen kívül hagyott részéről még azon állítást sem szabad indokul felhozni, hogy productiv tevékenységben vagy kereseti forrásokban hiányt szenvedne. Mert a Dunán túli terület egyik fele ezen mostoha bánásmód daczára a természet áldása és lakóinak szorgalma által ős- és ipartermékekkel, ipart- és kereskedelmet üzö városokkal meg van áldva, melyek virulása még nagyszerűbb lett volna, ha a hitelügy Bécsbe való irányzása nem czéloztatott volna. A Dunán innen fekvő megyéknek pedig tekintve a bányatermékekben gazdag vidéket, a gyárak alapítására alkotott kedvező helyzetet, szükségök lett volna a fiókbankokra, nehogy a gyárosok arra legyenek utalva, hogy a rendelkezésökre nem álló közvetlen hitelt más személyek közvetítése által szerezzék meg.

Az ily körülmények közt nem szabad csodálkoznunk, hogy az iparágak fejlődése, a földművelés javításai oly sok nehézséggel összekötvék, midön a lehető előnyök és megkönnyítések, melyeket az emberek éles esze kigondolt, megtagadtanak a termelőtől. — Ugyanez okok miatt majdnem merő lehetlenség a vidéki városokban földhitelbankok alapítása, melyekre a jegybank és fekvő birtok közötti hitelközvetítés szerepe háramlanék. — Ily körülmények közt Magyarország a külfölddel rendes időkben sem a bel- sem a külföldi piacokon nem versenyezhet, akár őstermeléknek, akár műtermeléknek nevezzük is tevékenysége eredményét.

Igazságtalan és helytelen lenne, ha a nemzeti bank e káros eljárását a közgazdasági követelményekkel szemben *egyedül* politikai befolyásoknak tulajdonítanók; *az okok egy része azon részvénytársaság lényében és sajátságáiban fekszik, melyre a monopol kizsákmányolása ruháztatott.*

A fiókéntézetek fölállítása és igazgatása nagy költséggel és kiadással van összekötve, melyet főleg a tevékenység kezdetén a jövedelem nem egy könnyen fedez. — Még inkább mérvadó a félelem, hogy a társasági vagyion a vállalatban nem részes fiókéntézeti váltóírálok kezelése alatt könnyen veszélyeztethetnék. — E körülmény magyarázza meg azt is, hogy sok fióknak jelentéktelen hatásköre és inkább csak névleges létele

van. A vállalat élén álló személyek szükkeblősége és félelme által előírt biztosítékok számos fiókintézetnél oly kis összegeket s ezeket is oly terhelő feltételek közt bocsátanak a hitelt keresők rendelkezésére, hogy a magyar fiókok csekély tevékenységét ebben látjuk kimagyarázva.

Az igazgatók csak avval mentegetik ugyan magokat, hogy az üzlet elosztása oly sok fiókbankra, mely idegenek rendelkezésére van hagyva, a jegy biztonságát csorbítja; de részvénytársaságtól, mely első sorban mégis saját érdekeit tartja szem előtt, nem is követelhetni, hogy az ő eszközeivel csinált üzletek ellenőrzését megnehezítse és majdnem egészen kezeiből kivenni engedje.

A bankigazgatóságnak 1869. október 21-én kelt s a magyar pénzügyminiszterhez intézett iratában e nézet kifejezésre talált. Ebben ugyanis ez áll!

„Sőt ennél is több, míg az 1862-diki bankalapszabályok 3. §-a szerint új fiókintézetek nyitása csak az államkormány és a bankigazgatóság egyetértése mellett történhetik, *Magyarországon köteles lenne a kormány kívánságára fiókintézeteket nyitni és tekintet nélkül a 45. §-ban neki fentartott bankvagyon igazgatására köteles lenne a fiókok dotatióját a valamelyik oldalról kijelentett szükséglet szerint fölemelni.*“

A részvénytársaság képviselőinek szempontjából ez elővigyázat a társasági vagyon iránt nemcsak helyeslendő, hanem dicséretre méltó is annál inkább, mert egy társaság vagyonának kezelése azon föladatból áll, hogy a lehető legkisebb risicóval a lehető legnagyobb nyereség eredményeztessék.

Ezen egyoldalú érvelés mulhatlan következménye azonban az, hogy a két érdek egyike — a köz- vagy a magánérdek, melyet ugyanazon egy rendszerbe szorítottak, ez ellentét miatt szenved. — Az eddigi történeti és statisztikai leírásból világosan kitűnik, hogy a közjó a részvényesek érdekeivel szemben háttérbe szorulni volt kénytelen. — A ellenkező nem is gondolható.

A mondottakból tehát kiderül, hogy *a bankjegyek kibocsátását társulatra hasznélvezés végett ruházni nem szabad.*

E tények után azon következtetésekre jutunk: *hogy oly állam-kormányának, melynek virágzása rendezett s egészséges hitelügyet kíván, a monopolbankok elvéhez ragaszkodni nem szabad; — kivéve, ha az államigazgatás saját szándékait az ország virágzása fölé helyezné és a pénzügy megingatásával nembem indifferens maradna, csak hogy kezeiből a belpolitiká-*

nak valójában illusorius eszközét „a legfontosabb hitelforrás uralását“ ki ne adja.

Ami károk, melyeket ez intézmény közvetve és közvetlenül közéletünknek okoz és okozhat, oly nevezetesen, hogy csakugyan ideje lenne más rendszert fogadni el, *oly rendszert, mely a bankjegykibocsátás központosításának előnyeit a jegybanküzlet szükséges decentralisatiójának előnyeivel egyesíti.*

Nem kevésbé veszélyesek ama következmények, melyek a bankjegykibocsátás abszolút szabadságából eredhetnek.

A társadalom forgalmi életében vannak intézmények, melyeknél tekintve hasznukat az állampolgárok egyes osztályára, vagy az egész államorganismusra, különös szabványok szükségeseek, hogy egy részt főleg a személy- és vagyon-biztonsága megőriztessék, másrészt, hogy *ez intézmény hatása biztosítottassék és gyorsítottassék.*

Az állam közvetlen *felügyelete* itt minden tekintetben jogosult.

A vaspályákról intézkedő külön törvényhozások, az építések és őrizetök ügyében hozott szigorú határozatok ellen alig fog valaki kifogást tenni és csak kevesen fogják az államgondoskodás és biztonsági tekintet ez actusát a polgárok iránt roszallani. Azon állítást sem fogja senki koczkáztatni, hogy e jog az államkormány közegzeit meg nem illeti, hanem mindenki, ki a vaspályát használni akarja, maga vizsgálja meg, birnak-e a sinek a kellő hordképességgel, jók-e a töltések, hidak stb. Az államlakosok joggal megvárják, hogy pénzökért oly egyének alkalmaztassanak, kikre a gondoskodás a vaspályákon közvetítendő forgalom biztonsága iránt bizassék. Csak e tömeges közlekedési eszközre vonatkozó minden elővigyázati rendszabály legnagyobb tökélyesbitése qualificálhatja ezt a társadalomra teljes értékűvé, azaz a személyek és javak tömeges mozgalmának közvetítőjévé. — Mióta a rendeletek szigorúbbak s a felügyelet behatóbb, a károk a forgalomhoz arányosítva csökkennek és axiomának van elfogadva, *hogy e közlekedési eszközök használata a biztonság emelkedésével matematikai arányban nő.*

De az *államfelügyelettel* azonban sem e művek kiépítése, sem üzletök nincs az államra bízva és a használati jog korlátozása az állam által sincs kimondva.

Nem ép oly közlelől terheli-e az államot azon kötelesség, hogy a polgárok vagyonbiztonságának tekintetéből felügyeletet és gondoskodást gyakoroljon oly intézetek alkotásánál s kezelésénél, melyek feladatukhoz képest a társadalom minden rétegét hatáskörükbe vonják?

A fiduciär forgalmi eszköz-hatása csak akkor teljes, ha a cserénél *nem az maga, hanem az alatta értetű nemesércz-mennyiség* (medium) tétetik értékösszehasonlítás tárgyává. Mihelyt a forgalomban a csereközvetitű (bankjegy) biztonsağa ellen aggály és gyanú támad, eltéveszté sajátságos föladatát, mely abból áll, hogy *a beváltás igérete, melyet az elfogadó kap, egyenértékű legyen a vertpénzbeni fizetéssel*. Ha a pénzsurogatom e tulajdonságát elveszti, akkor nem „pénz“ többé a szó valódi értelmében, hanem áru, melynek ára az alapfizetési eszközhöz hasonlítva emelkedik és bukik (disagio).

Az elméletek, melyek az állami felügyelet ellen fölhoznak, a jegybankoknál teljes jogosultsággal nem bírnak.

A pénjegy nem célja a munkálkodásnak, hanem az általa biztosított ellenszolgáltatás. Ez intézménynek az emberek tevékenységének fokozását köszönjük, mert alkalmat nyujtott a munkaszolgáltatást egységes eszközért (pénz) forgalomba hozni, melynek birtoka megint igényt biztosít a javak oly nemére, melynek kiválasztása az átvétel ideje a birtokos tetszésétől függ. — Hogy minden aggály nélkül oda adják a munka termékét e jegyért és hogy épen e bizalom létrejöjjön, mely a pénjegyben nyugszik, egészen helyén van, hogy az állam alattvalói vagyonszonságának érdekében és az árucseré könnyítése végett a bankjegyek kibocsátását oly biztosítékok nyujtásához kösse, melyek a tényleges értékért való majdani beváltást kétség kívülé teszik.

A különböző bankrendszerek vizsgálásánál sokak előtt a skót szabadbankrendszer lebeg, mely azonban 1845 óta szinte némí korlátolásnak van alávetve, a nélkül, hogy megfontolnák, hogy ez intézetek oly időben keletkeztek, midőn a hitellel és hitelpénzzel való visszaélést még teljes jelentőségében nem ismerték és a hitelhasználat is még igen szűk határok közt mozgott. Smith Adam 1776-ban közzétett korszakot alkotó művében: „a közjóllét forrásairól“, következőleg nyilatkozik: Skótzia kereskedelme, mely még ma sem (1776) igen nagy, ama két bank (Skótzia bankja 1695, királyi bank 1727) alapításakor még sokkal csekélyebb volt és a társulatoknak kevés dolguk lett volna, ha üzletüket csak váltók leszámítolására terjesztették volna ki“; — továbbá: „a túlságos bankjegykibocsátás első eredete nehány vakmerű tervgyártónak speculatióiban fekűdt“. Az 1760-tól 1770-ig terjedű időn át kezdűdött csak Skótziaiban a hitelnek üzletek alapjául szolgáló kiaknázása. A létező bankok megtagadák a további hitelt, mi által — mint Smith Adam mondja — egyedül volt saját és az ország hitelének megmen-tése lehető. — A hitel utáni zaj és jajgatás közepett Skótzia-

ban egy új bankot alapítottak, még pedig azon kijelentett célra, hogy „az országos szükségén segítsen.” *E bank 1769. novemberében Ayrban nyitá meg üzletét és 1772. június 25-én beszünteté fizetéseit.*

Az angol bank^o leszámítolási portefeuillejének csekélységéből a 18-dik század végén is csak azt lehet következtetni, hogy amaz időben a hitelt még igen kis mértékben vették igénybe. Tooke & Newmarche (az árak története) szerint az 1780-ból 1790-ig két és négy millió font sterling közt ingadozott, míg például 1866-ban 25.224,337 font sterlingre rúgott.

A vidéki bankokról a nevezett kitűnő írók említett művek III. fejezetében az 1793—98-iki bankjegyforgalomról szóló részben következőleg nyilatkoznak: „A mi nálunk sajátságos az, hogy oly sok vidéki bank fizetéseit beszünteté, melyek számáról és fontosságáról úgy látszik előbb általában semmi forgalommal nem bírtak.”

A mi századunkban azonban az emberek speculativ szelleme nagyon kifejlődött. Oly vállalatok kezdetnek meg, melyek kivitelére nagyatyáink csak emberfeletti erőket hittek képeseknek. Eszmék megtestesítésére milliókat költenek, az általok föltételezett hitelműveleteknél elővigyázati rendszabályokat szükséges alkalmazni, hogy azok bizalma, kik e culturművek létesítéséhez pénzzel járulnak, csalódást ne szenvedjen.

A javak óriás mozgalmával a vertpénz-csereközvetítő szaporodása nem tarthatott lépést s nehézkessége a forgalomban a transactiók számával mindinkább érezhetővé lön. Ez okok következménye a hitelpénzhasználata.

A papírpénz csekély előállítási költségei azonban könnyen visszaélést idézhetnek elő e szükséges csereközvetítővel, főleg oly időkből, midőn az üzérkedés s a vállalkozói szellem igen föl vannak ébresztve, rejlik a hitelpénzben nagy csábítás, mely igen kellemes ugyan de szerencsétlen hatású lehet. Ezt a lehetőség szerint meggátolni és korlátozni az absolut szabadbankrendszernél nem lehet, noha az észszerű bankalaptörvény főfeladatát képezi.

A társadalom, az állam csak akkor létezhetik egészségesen, ha azon veszélyek eltávolíttatnak, melyek bármely irányból kiindulható túlkapásokból mindig előállhatnak. Ez a társadalom törvényei és intézkedései által történik, melyek a polgárok tevékenységét oly sorompók közé szorítják, hogy a közéletnek ne kárára, hanem javára szolgáljanak.

Az állam, illetőleg a kormány befolyásának joga a bankügyre, tehát ez esetben nem a „regaljog“-ból, hanem az állam „szükség“-jogából ered.

Mint e munka több helyén már előbb említők a *felügyeleti* jog nem involválhatja azt, hogy az államnak jogában áll papírpénzt korlátlanul kibocsátani, mi a rendezett bankjegyforgalom lényével össze nem egyeztethető. A kormány részéről e jegykibocsátás dictatori módon gyakorolható ugyan, de ő sem képes a csereforgalom szükségleteinél kibocsátott több bankjegyet a tőke azon összegével, mely reá van írva, egyenlő értékben tartani.

A vertpénzügynél nem az állam pénze alkotott a semmiből „valamint“, hanem a hiteles bélyeg, melyet az állam ércpénzére veretett, a létező tőkét magasb állami célra tőkélyesbíté. Csak a felügyelet ugyan-e joga illeti meg az államot a jegykibocsátásnál is.

Annak, ki az előszabott alaki és anyagi biztosságot nyújtja, a jegybank-üzlet joga is megadandó, ezen biztosttekok nélkül pedig a bankjegy-kibocsátás sem az egyesek sem az állam részéről nem helyeselhető.

A jegykibocsátás abszolút szabadsága ugyanazon veszélyekkel jár, mint melyek az egyes személy tulajdonának biztosságát fenyegetik és a hitelpénz jelzett körfolyamát akadályozhatják. Nézetünk szerint ama szabadság csak addig volt alkalmazható, míg a bankjegyek használata helyi körre szorítkozott és inkább a forgalom *kényelmessége* és nem annak *szükségessége* volt reá irányadó.

Nemcsak oly államokban, melyek minden ügy központosításának elve szerint igazgattatnak, vetették el a korlátlan bankszabadság rendszerét, hanem olyanokban is, hol a szót „szabadság“ értik és alkalmazzák is.

Abszolút jegybankszabadság csak a következő két államban létezik :

1) *Chinában.*

Wirth M. legújabb munkájában „a bankügy“-ről a chinai jegybankokról következő közleményt hoz :

„Vannak jegybankok is, de ezek nem számosak, befolyásuk korlátolt s számuk folyton apad. *A hatóságok felügyelete alatt nem állanak*, de azok szigorúak, ha rendetlenséget akarnak elkövetni és egyszer-másszor meg is szüntetik őket. — E bankok közül némelyik oly kis értékű jegyeket bocsát ki, mint 5 ezüst-garas és oly mennyiségben, mely nem áll arányban pénzkészletökkel. *Nem is ritka, hogy bankok azon célból alapítatnak, hogy nagy számú jegyeket bocsássanak ki s azután eltűnjenek.*“

Azonban jó lesz megjegyezni, hogy a chinaiak előtt a

bankok nem ujak, mert már 2600 évvel a keresztyén időszámítás előtt birtak ilyenekkel. Ennek daczára minden értékcsere, mely pénzzel éri befejezését, a mennyei birodalomban nagy nehézségekkel van összekötve; a transactiók nehézkesek, miután egész kocsi szükséges, ha egy mexicói dollárokból fizetett nagyobb összeget el akarunk szállítani.

A kellő és biztos pénzjegyek hiányának következménye bizonyára ama túlságos magas kamatláb is, mely Chinában virágzik.

Dr. Scherzer erről „A Novarra fregatta utazása“ czimű munkában következőket ír:

„Shangaiban, Chinának egyik legfontosabb tengeri és kereskedelmi helyén egy zálogházat látogatunk meg, oly intézet ez, mely a mint látszik régibb idő óta létezik, mint Európában és melyet a *gazdagok épen úgy mint szegények* nagyban használunk. Chinában az elzálogosított dolog igen csekély becslés után kikerült értékének felét adják kölcsön s havonként 500 cash után 10 casht vagy évenként 24% -ot fizetnek kamatul. A legmagasb törvényes kamat 3% havonta. A zálogbirtokos az elzálogosított dolgokról jegyeket állít ki, melyek ismét némi értékkel bírnak s az utczákon árultatnak.“

Ezen állapot található ott, hogy a jegykibocsátás versenye a legszabadabb.

Ez alkalommal azon elvet is jó lesz szemügyre vennünk, mely a jegykibocsátást mint iparágat veszi föl, s így azt a szabad versenyre bizottnak óhajtja látni, — ama concurrentiára, mely közgazdasági értelemben „*a különböző szolgáltatások kindlatának versenye*“, melyek értéke ismét a munka s belé fektetett tőke által határoztatik meg. Lehet-e tehát a jegy (névszerint a bankjegy vagy papírpénz) mint *ilyen* észszerűen véve versenynek tárgya? — Mint gyártmány igen, de ezentúl nem.

A társadalomnak eszközt kelle magának alkotni, mely a csereforgalomban változatlanul bizonyos tökemennyiséget képvisel; tehát a társadalomnak kötelessége e surrogatumnak az anyagot is adni, *mely annak beváltásában jelentkezik*. — Az állam ennél fogva köteles e segédszer kibocsátásánál felügyelet és a biztonság követelése által a fentebbi feltételek pontos teljesítését biztosítani.

Az e módon kiállított hitelpénz oly érték, melynek kezelése lehet és kell is, hogy a szabad versenyre legyen bízva.

A banküzletben e versenyharcz szükséges és hasznos, míg a szabad jegykibocsátás versenye veszélyes.

2) *A Svajcz néhány kantonában.*

Wirth Miksa egyik értekezésében a svajczi bankok 1865-iki állapotáról következőleg nyilatkozik rólok :

„A legtöbb kantonban, melyek mindegyike törvényhozására vonatkozólag autonom és magánjogát codificálta, a bankok és a bankjegy kibocsátása ügyében törvények nem léteznek. Az alább nevezettek kivételével minden kantonban joguk van a részvénytársulatoknak és magánosoknak, ha törvényes határozat nincs *tetszés szerint jegyeket kibocsátani*.

Bern, Solothurn, Waadt és Aargau kantonokban a jegy-kibocsátás joga korlátolva van. Zürich kantonban a törvény határozata így szól:

(Zürichi hiv. törvénygyűjtemény XI. §. 1097.) A tulajdonképeni *magánpapírpénz* vagy *bankjegy* kibocsátása a nagy tanács jóváhagyásához van kötve s a *kormányzó tanács folytonos felügyelete alatt áll*.

A többi 20 kantonban teljes szabadság uralkodik. Hogy ez nem kevésbé látszik járulni a hitelpénz használatának korlátolásához, kitűnik ama visszás viszonyból, mely a nevezett öt kanton 6 bankjának bankjegy kibocsátása között, 1865-benni 9.069,936 francot tett ki s a többi 20 kanton 14 jegybankjának jegykibocsátása közt mutatkozik, mi ugyanakkor csak 9.817,740 francot tett ki.

Mégis vannak különös okok, melyek a bankrendszer abszolút szabadságát a Svajczban lehetővé teszik, így például a népesség józan, megfontoló szelleme, továbbá a Wirth által is kiemelt culturtörténetileg fontos mozzanat, hogy „Svajczban még a legféltelenebb alapszabályi jogok az önkormányzathoz, önvizsgálathoz, önelhatározáshoz szokott lakosságra besúlyt nem hozhatnak.“

„A Svajcz, mint kis ország továbbá több országgal határos s a forgalomban tehát több ércpénzre van szüksége, mint a nagyobb államoknak, mert saldója a külfölddel csak ilyen pénz által egyenlíthető ki.“

Ez észleletek után természetesen találjuk, hogy ottan tulcsapongások a bankrendszer abszolút szabadsága daczára sem verhetnek tanyát. Már magában véve a csekély jegykibocsátás a Svajczban is bizonyítja ez nézet helyességét, itt egy lakosra 7½ franc jegy esik, Olaszországban 23 franc, Ausztriában 43 franc (beszámítva az államjegyeket is), Franciaországban 31 franc.

Jellemző a szabad bankrendszer értékére, hogy a svajczi bankjegyügy természetének következtében minden banknak

jegyje *leginkább csak saját kantonjában forog, mert a többi kanton lakói 20 bank vagyoni viszonyait nem eléggé ismerhetik.*

Evvel előszámítottuk volna azon államokat ide vonatkozó mellékviszonyaikkal együtt, melyekben a jegy kibocsátás abszolút szabadsága meghonosult.

Az olvasóra bízva, hogy ezen jegyzeteket saját tetszése szerint a hazai viszonyokra alkalmazza, ezen érvelések szerint tekintettel Magyarországra meg akarjuk állapítani, hogy „általában a lakosságnak még nem mindenütt kifejlődött intelligenciája következtében, a különböző bankok által kibocsátott jegyek még kisebb forgalmi körrel bírnának, mint milyennel a Svajczban bírnak.“

Magyarországra nézve a bankrendszer korlátlan szabadsága tekintettel az elérendő célokra nem óhajtandó és nem is lehetne áldásos.

Európa többi államai részint a monopolizáló központi bankrendszert (Ausztria-, Orosz-, Francia-, Olaszország) részint a több-bankrendszert (Poroszország, Belgium, Nagy-Britannia) fogadták el.

Itten vagy egyetlen szabadalmazott részvénytársulatra vagy több engedélyezett társulatra van ruházva a legfontosabb érdekek uralma. Ezek vagyonszerzésre alakult társulatok, melyeknek bizonyos szolgáltatokért e jogot adta az állam.

Nem szabad elfelednünk, hogy a több-bankrendszert elfogadott európai államokban ama törekvés áll előtérben, miszerint a jegybankok számát, a mennyire lehet leszállítsák s az egész szervezetnek *egy* társaság hatalmában való egyesítését elérjék. — A sajátságok közé tartozik, hogy ez államokban még nem jutottak annak észrevételére, miszerint az állam- a jegybankügynél jogosulva nem lehet az ilyen forgalmi intézet alkotását egy vagy több intézetnek *külön-jogkép* megadni, hanem kötelessége oly központi helyet alkotni, mely által az ellenőrzést a legkönnyebben eszközölheti a fölött, valjon megfelel-e mindazon társulat vagy egyesület, mely a jegybanküzletre adja magát, minden szabály és biztosságnak, mely törvényesen követelhető.

Peel, ki tevékenységének kezdete óta arra törekedett, hogy az angol jegybankügy soliditását a lehető legmagasb fokra emelje, mit 1819-ben a Peels-bill, 1844-ben a Peel-acta által bebizonyított, e tekintetben is nevezetes lépést tőn előre. Ezen valódi alkotmányos értelmű polgár fölismeré, hogy a hitelpénznél a fődolog az *igazság* és a *szükséglet* kívánalmainak megfelelni, hogy *az ígért összeg a határidő leteltével csakugyan*

meg is fizettségük. Ama fölhatalmazás, melyet Pitt (1793-ban) magának megszavaztatott, hogy a bank jegykibocsátását korlátlanul használhassa és az ebből húsz évnél hosszabb időközben keletkezett következmények megtaníták őt, hogy a bankügyben reformokra van szükség — nehogy a jegybank a kincstárnok egy alkotmányellenes gépe és veszély legyen a forgalmi életre.

Egy pillantás az angol bank kimutatásaira fölvilágosíthatá e férfit, hogy a bankjegykibocsátásnak a kormány befolyásától védve kell lennie. 1793. augusztus 31-én az állam adóssága a banknál 10.381,000 font sterling volt. 1797. február 28-án egy nappal a készpénzfizetés beszüntetése után 11.714,431 font sterling. 1814. augusztus 31-én 34.982,000 font sterling. 1819-ben midőn Peel Robert billje elfogadtatott s a készpénzfizetés részben ismét megkezdett az adósság 25.419,000 font sterlingre, 1822-ben pedig 13.668,000 font sterlingre szállt alá.

Nem kevésbé belátta azonban annak szükségét is, hogy a jegykibocsátást a túlfeszített üzérkedési szellem következményeitől meg kell védeni. E két oka folytán indítatva érezé magát a jegykibocsátás szabályozására biztos törvényt alkotni. — Az angol bank jegykibocsátási osztálya (Issuing Department) ennél fogva a banküzlet osztályától egészen külön álló rész, melynek kötelessége a banktörvény reá vonatkozó részének a szabályok szerint gépszerű szigorral eleget tenni.

Ama nagy államférfiú a bankjegykibocsátási osztály teljesen független helyzetének sürgős voltát elismeré, de a fél úton megállt, miután a bankjegykibocsátás gyökeres elválasztását a kiváltságolt intézetektől nem vitte ki és nem mondta ki azt, *hogy a jegykibocsátásnak specialis törvény befolyása alatt kell történni, a jegybanküzlet jogát pedig mindenki megszerezheti, ki magát a törvény-határozatainak alá veti.*

Az amerikai egyesült államoknak volt fentartva az alapelvek horderejét fölismerni, melyek a *szabadságot szükségképen a biztonsággal összekötik*. — Az egyesült államok jegybankügye következő két alapföltételen nyugszik: a jegy kibocsátása *egy állam számára egy központi helyen* (állami bank), a jegykibocsátása az egyesült állambankok számára (nemzeti bankok) *az e célra a washingtoni pénzügyminiszteriumban fölállított osztály igazgatója által* (Comptrolles of the Curreng), *tehát szinte egy helyen és a bankjegy megszerzése a jegybankok által a törvényes szabályok szerint*.

Az amerikai nemzeti bankok, melyek az 1863. márczius 23-iki banktörvény értelmében alapítottak, a háboru okozta államadósság egy része elhelyezésének megkönnyítése céljából, az állambankokkal szemben támogatásra találtak, mert az állambankok egészben véve a kiadott jegymennyiség csak $12\frac{1}{2}\%$ -át kötelesek állampapirokban deponálni, míg a nemzeti bankok jegyértékük 90% -át államkötvényekbe tartoznak fektetni. A nemzeti bankok adója következőleg lőn meghatározva, a jegyforgalom évi átlagának $1\frac{1}{2}\%$ -a, a letétek átlagos értéke után $\frac{1}{2}\%$, és $\frac{1}{2}\%$ évenként azon tőke után, mely nem állampapirokba van fektetve. Az állami bankok az átlagos jegyforgalom 10% -át fizetik adóul s csak a letétek és tőkénél fizetik ugyanazon összeget, mint a nemzeti bankok. — Továbbá a 17 főpiacz kivételével a nemzeti bankok pénztárkészletének a forgó jegyek és letétek csak 15% -át kell kitenni, míg az állambankok (31. §.) a bankjegyforgalom 25% -át és (32. §.) a letétek 25% -át kötelesek vertpénzben pénztárjukban készletkép tartani.

A nemzeti bankoknak adott előnyök következtében igen sok állami bank nemzeti bankká alakult át.

Az olvasót e tekintetben Wirth értekezésére „az észak-amerikai bankokról“ utaljuk, mely 1870-ben megjelent nemzetgazdaságának III-ik kötetében található.

Azonban itt egy oly helyét akarjuk idézni, mely tárgyunkra nézve fontossággal bír: „A főpontok, melyek a fentebbiekből következnek, 1) hogy az állambankok 1862. deczember havá-

ban igen kedvező helyzetben voltak; 2) *hogyan érczpenzkészleteik nagyobbak voltak a nemzeti bankokéinál* és hogy majdnem oly nagy összegük volt állampapírokba fektetve, mint a nemzeti bankoknak; igaz ugyan, hogy nem a szövetség, hanem az egyes államok obligatióiba. A nemzeti bankok alapításának tehát az egyes államok obligatióira káros hatást kelle gyakorolni *és hitelöket alá ásta.*

Az egyesült államok valuta-viszonyainak rendezése után ez előnyözés valószínűleg véget fog érni s a rendkívüli biztos állambankok alapítása túlsúlyra emelkedni, annál is inkább, mert az United States Bonds átváltoztatása csekélyebb kamatot hozó kötvényekké a legújabb amerikai tudósítások szerint csak időkérdésnek tekinthető s a biztonsági alap kamatjövedelmének e csökkenése az előbb igen jónak bizonyult állambankrendszeréhez való visszatérést *elbsegttendi.*

Az északnémet szövetségben a *braunschweigi bank igazgatósága* tett nem rég az állambanktörvény alapjaira támaszkodó indítványt az ottani jegybankügy rendezése céljából, mely noha az eredeti határozatoktól több tekintetben eltér, mégis jónak látjuk közérdekessége folytán a „Frankfurter Actionär“-ben megjelent kivonat szerint ide mellékelni:

„A nevezett bankigazgatóság a magánbankok egyesülését azon célra indítványozza, hogy *egyemleges jótállásuk mellett közös és bizonyos központon beváltandó jegyeket* adjanak ki. Ez indítványt egy „szervezési javaslat“-ban még inkább megvilágosítani iparkodik. E szerint minden, a jegykiadásra fölhatalmazott magánbank közös *jegykiadásra és beváltásra egyesül, e célra Berlinben közös igazgatás alatt álló központi irodát nyit, mely jegyeket bocsát ki, melyek öszértéke a jelen kibocsátható mennyiségnek megfelel, míg ellenben a bankok külön saját jegyek kibocsátásáról lemondanak.*“

Ama nehézségek, melyek a jegybankügy végleges szabályozása elé az által tornyosulnak, mert jelenleg 29 létező banknak adatott részben hosszabb időszakra a jegykiadás jogosítványa, a rendezést egységes elvek alapján *az északnémet szövetségben* még meg nem engedik. És még kérdéses is marad, valjon a banktörvényhozás az északi szövetségben ez uttal véglegesen meg fog-e oldatni; azonban óhajtandó, hogy a tulzó központosító politikai tendentia elvakultsága ott ne menjen oly messzire, hogy a jegybankok feladatát politikai célokra akarja kizsákmányolni s a braunschweigi bank igazgatóságának egészséges indítványa helyett absolut központo-

sító bankrendszeret létesíteni, melylyel szemben a jelenleg létező több-bankrendszernek mindenesetre előny adandó.

A függelékben egész terjedelmében egy állambank-törvény fordítását közöljük, melynek tanulmányozását ép úgy az érdekelt köröknek, mint az irányadó egyéniségeknek ajánlani bátorkodunk.

Evvel nem akartuk mondani, hogy a törvényt nálunk változatlan alakban kellene fölhasználni, mert vannak benne határozatok, melyeket előbb viszonyainkhoz és szükségleteinkhez szükséges idomítani. Mindenesetre azonban le vannak benne téve azon alapvonások, melyek kifejtett nézeteinkhez képest egészséges jegybankügyet alapíthatnak, továbbá oly rendelkezések is, melyek ama szigort és felelőséget kiemelik, melyet részvény (anonym) társaságoknál alkalmazni kell.

Alapeszméi a következők: A jegykibocsátás egyesítése egyetlen egy helyen, egyetlen egy igazgatóság alatt, melynek alakításáról későbbben szöλλandunk, továbbá a szabadság bármely helynek szükséglete szerint jegykibocsátási helyet alkotni, melynek kötelessége a törvény szabványai értelmében az egyesült intézetek kötelékébe lépni.

A bankjegykibocsátás elkülönítése a jegybanküzlettől a Peel-acta szellemében — habár átalakítva — mindenesetre a legszélőbb consequentiájáig keresztül van vive. A jegyek kibocsátásának szigorú szabályok szerint kell történnie, melyek a 2. §-tól bezárólag a 17-ig elő vannak sorolva. A 18-tól egész bezárólag 50-ik §-ok a fiókbankok alapítását, üzleti körét és kötelezettségeit részletezik. Az első, továbbá 51—55. §-ok a törvény végrehajtására vonatkozó határozatokat tartalmazzák.

Ama törekvések, melyek e törvénnyel összeköttetésben állanak, oda irányulnak *mindenek előtt a bankjegyérték biztonságát megóvni és a fiókintézetek alapítását lehetővé tenni.*

Ezen első föltétel teljesítése egy igazgatóságra van bizva, mely a 2. §. szerint alakíttatik és helynek minden fiókintézet egy igazgatójából kell állania, innen vette nevét: „a központi jegykibocsátás helyének igazgatósága.“

Az igazgatóság ez alakulása annál fontosabb, mert *a kibocsátott bankjegyek minden fiókbank egyetemleges jótállása mellett jönnek forgalomba* s így minden igazgató egyik fiókintézet érdekeinek képviselője és megóvója.

Ez igazgatóság, *mely képestitve van az ország minden viszonyt pontosan ismerni,* mert nem egy helyen (egy részvényesclique hatalma által) választható, már alakulására nézve is előnyösen eltér a monopoljegybankok igazgatóságától. — Ezek-

ből látható, hogy az amerikai törvény is központosít egész odáig, meddig a államszükség parancsolja, de e központi intézetet oly vezérlettel látja el, mely pontosan megtudja itélni és eldönteni, mi szolgál fiókbankjaik előnyére vagy hátrányára*).

Az 5. §. az igazgatók szavazati jogosultságát az általok képviselt alaptőke nagysága szerint szabja meg, azonkívül hivataloskodásuk időtartamát is.

Az 51. §. értelmében az igazgatóságban három az államtól kinevezett igazgató is részt vesz, ki a törvény megtartására köteles ügyelni.

A 3. §. azon rendszabályokat sorolja elő, melyek az egyéni vagyon biztosítására irányozvák. Ide tartoznak, hogy a törvényben meghatározott egyének jogában áll a bank minden iratait megtekinteni, mely ezenkívül közzé teszi kimutatásait s az igazgatóknak joguk van a bankfiókok üzleteire felügyelni s szükség esetén azok korlátozását követelni, ha nézetők szerint a jegy beváltása veszélyeztetve van.

A 6. §. a bankjegyek egységes kibocsátását tárgyalja s megállapítja a jegy *anyagi* biztosítását, mely a fiókintézeteknek átadott bankjegytömeg $12\frac{1}{2}\%$ -nyi kamatozó állampapirban letett összegéből áll. Ez egy netalán fizetésre képtelen fiókbank jegykibocsátásának beváltására fordíttatik. — (A bankjegy birtokos érdekében a biztosítási alapot talán 25% -ra lehetne emelni annál inkább, mert a fiókbankok letétei ez alaphoz kamatozó állampapirokból állanak, mi által a letevőkre nem nagy kamatvesztéség hárulik.) A 8. §. szerint ezen biztosítási alap a központi igazgatóság kezelése alatt áll.

A 9. §. a fiókbankoknak kiadandó bankjegymennyiséget határozott összegre szabja meg. (A maximal jegykibocsátás e szabálya csak helyesnek található, miután a jegymennyiség túlságos szaporítása csak időnként történik s rendszeren válságot okoz. É szerint azon nyomás, melyet ily időkben a

*) Az osztrák nemzeti bank alapszabályainak 53. §-ában az mondatik, hogy a nemzeti bank közgyűlése Bécsben tartatik, e gyűlésből választatnak a 40. §. szerint abszolút szavazattöbbséggel az igazgatók valamint a választmány és ezen igazgatóság — sokszor a legjobb akarat mellett sincs azon helyzetben, hogy méltányolhatná és megérthetné azt, milyen közgazdasági szükség fekszik az üzletnek a tartományokban való kiterjesztésében. Ezen igazgatók, kiknek gyakran nincs idejük e fontos ügygyel behatóan foglalkozni, mert nagyobbára a *nagy bankárok* sorából kerülnek ki, azon hatalommal bírnak, hogy egy nagy, széles országra nézve — gyakran sajtáságos indokoltól vezetett akaratuk szerint a 43. §. értelmében *ez egyetlen legfontosabb hitelintézet kamatlábának megváltoztatása felett határozhatnak*, mely kamatláb pedig a helyi befolyások szerint igen különböző lehetne. E testületre bizza továbbá az 54. §.: „azon különös szabványokat meghatározni, melyek szerint a fiókintézetek üzletei viendők.“ Ez ugyanazon eredményre vezet, mint Thun Leo gróf, egykori vallás- és közoktatási miniszter központosító tevékenysége, ki minden pillanatban pontosan meg tudta mondani, mily tudományt, melyik részt tanítanak épen akkor *Ausztria* minden iskolájában,

csereeszközök korlátolása okoz, inkább jótétnek, mint bajnak nevezhető.)

A mi forgalmunk szükségleteinek megfelelően ezen paragraph módosítását kellene eszközölni. Városaink sokkal nagyobb lakossága és forgalmi köréhez képest a jegybankoknál 500,000 ft. a minimál, 10 millió ft. a maximál *alaptőke* lehetne, midőn is 500,000 fttól egy millió ftig való alaptőkénél ennek $2\frac{1}{2}$ -szeresét, 1-től 5 millió tőkénél ennek kétszeresét, 5 egész 10 millió ft. tőkénél az alaptőke $1\frac{1}{2}$ -szeres értékét lehetne bankjegykép kibocsátani.

Ha a magyar korona területén egyelőre 50 fiókbank alapítása határozatnék el és összes jegy kibocsátásuk mintegy 100 millió ftban állapíttatnék meg a pillanatnyi szükségletnek több mint elég lenne téve s leginkább azon szükségletnek felelnék meg, hogy a vidéki piacok a helyszínén vehetik a kellő hitelt ingyébe.

A 10. és 11. §. a fiókintézetek fizetési képtelenségének esetét tárgyalja. A központi intézet kötelezettsége a bukott fiókbank jegyeinek azonnali beváltása végett rendszabályokat alkalmazni s az illető bank fizetési képtelenségét közhírré tenni.

A 12. §. megállapítja azon összegeket, melyekkel a többi fiókintézetek a bukott intézet jegyeinek beváltásához járulni kötelesek.

Ezen *solidaritás* s a bankjegy számára nyújtott biztosíték a bankok szolid üzletvezetésének egyik legértékesebb tényezőjét képezik. A bankok vezetői egymás között legjobban tudják a rendtelenségeket megítélni, melyek az ilyenmő intézet üzleti eljárásánál előfordulnak. Így például a hitelnjujtásnál történhető tulzást legjobban ők vehetik észre, az ő érdekeik egyetemleges jelleműek és minden elővigyázati rendszabályt megteendnek, hogy a szabályellenségeket a saját biztosságukkal összeférő körbe szorítsák vissza. Ezek értékesb nemű intézmények, mintsem hogy egy szabadalom kipótolhatná őket.

A 13. §. azon pénzek kezelési módját írja elő, melyek a bukott bankok üzleteinek lebonyolításakor befolyanak.

A 14., 15. és 16. §-ok következőket rendelnek: a helyi bíróságok gyors közbelépését, ha netalán egy fiókbank a központi igazgatóság szabványainak eleget tenni nem akarna és ha továbbá a központi igazgatóság jogtalanságot követne el a fiókbank iránt; továbbá a törvényszékek beavatkozását egy fiókbank hitelezőinek fölhívására és javára, ha a központi bank fizetési képtelenség esetén elmulasztaná a törvény szabványainak eleget tenni.

Az alaki elővigyázati rendszabályok után, *melyet a pol-*

gárok elővigyázatát keltik fel és az anyagi határozatok után, melyek megint a bankintézeteknek a legnagyobb figyelmet teszik kötelességökké, a törvényhozás nem kisebb mértékben vesz részt e magas elv életbeléptetésén, mely az emberi társadalmat békes tevékenységben tartja és mely nem más, mint: a tulajdon biztonsága. — Nem mint Európa néhány államában, itt a jegybank nem csak nem áll a „közönséges jog“ határain kívül, melynek a jegy be nem váltására közbe kellene lépni, — az egyesült államokban sürgősnek találják ez intézményre vonatkozólag a jogszabályok megszigorúsítását szentesíteni.

Ez által a bankjegy ama tökélyt éri el, melylyel bírnia kell, ha ama fontos állást teljesen elfoglalni akarja, mely a gazdasági életben neki szánva van.

Az ezen banktörvényben levő határozatok (17—51 §-ok) alkotásánál, melyek ágbankok alakításánál figyelembe veendő, azon kiváló alapelvet is kimondották, hogy a társadalom szükségletei folytán alkotott „mesterséges jogalanyok“-nál azon egyének *felelősségének*, kik helyettök cselekednek, is kiemelve kell lenni, hogy ekkép e jogi személy ne nélkülözze azon tulajdonságokat, melyek a „természeti jogalany“-okat jogtalan cselekvéstől visszatartják.

A részvénytársaságok minden *jogi* operatiójánál a biztositékoknak nem egy személyre, hanem csak az anonym név alatt tevékenységben levő tőkére kell szorítkozniok, — ezen határozat szükséges volt és szükséges ma is, hogy a tőkék összefolyása nagy vállalatok létesítésére megkönnyíttessék. — Ebből azonban ki kellene tenni, hogy az üzleti vagyon részei és kezelői anyagi jóállásának hiányában azon egyének erkölcsi felelősségének élesebben előtérbe kell lépnie, kik a névtelenség álczája alatt oly eljárásra adhatnák magokat, mely egyeseknél úgy mint társulatoknál nagyon is gyakran a büntető törvényszék hivatalos beavatkozását vonhatja maga után. A meddig a törvények anonym részvénytársulatok vezetőinek család eljárásuk következményeül szigorú büntetéseket praecise nem helyeznek kilátásba, Faucher nézetét osztjuk, ki a német közigazdák utolsó congressusán e kérdés tárgyalásakor így kiáltott föl: „Az által, hogy álczákat alkotunk, *eszközöket is alkotunk a csalásra.*“

A legujabb idő eseményei még mélyen emlékezetünkben vannak s a részvénytársulatoknál még ma is oly dolgokat észlelünk, melyek arra utalnak, hogy mily hiányosok a részvénytársulatok alkotásáról és igazgatásáról szóló törvények, hogy mily szigoruaknak kellene lenniök, ha azt nem akarjuk elérni, hogy a tett szomorú tapasztalatok az associationak ezen a gazdasági életre oly szükséges formáját lehetetlenné ne tegyék. Általában rendes tüneményt képez, hogy az anonym társulatok köpenye alatt szereplő egyének a részvevők nagy számának vagyonát tisztátalan úton akarják elsajátítani.

Eltékintve ama demoralisatiótól, mely az ilyen esetekben nyilatkozik, a töketömegek e tények által gyakran előidézett in-productivására sőt sokszor elpusztítására akarunk utalni, mi az egyes s az állam vagyonának egyaránt kárt okoz.

Magyarországban egyelőre semmi világos törvényünk sincs a részvénytársaságokat illetőleg. Az 1840-iki törvény nem állhatott ama nézetek színvonalán, melyet mi oly sok keserű tapasztalás évei után elfoglalunk. — De megvárjuk, hogy a készitendő részvénytársasági törvény e társaságok érintett életkérdését komolyan figyelembe veendi.

A német kereskedelmi törvénykönyv értékét a részvénytársulatokra vonatkozólag Schäffle találóan ítélte meg e mondatban: „hogy a társasági jogban nagy idegen vagyon üzletvezetésének dispositiója kielégítő magánjogi felelősség nélkül fog kimondatni“. — Az említett törvénykönyv 231., 239. és 241. §-ai szólnak ugyan az előljáróság felelősségéről, de e felelősség és következményei további praecisirozásának hiánya ama jogi jótét gyakorlati alkalmazását majdnem lehetetlenné teszi. Azon első kívánság, melyet egy törvényhez köthetünk, az, hogy lehetőleg világos legyen.

Sokkal világosabban tárgyalja az előljárók felelősségét az 1867. július 24—29-iki, francia társasági törvény.

A 9. §. 2. pontja így hangzik: Az igazgatótanács minden megbizásának teljesítésekor elkövetett hibáért a közönséges jog törvényeinek értelmében felelős.“

44. §.: „Az igazgató-tanácsosok személyesen és egyetemlegesen felelősek a társasággal és harmadik egyénekkel szemben a vezetésök alatt elkövetett hibákért a közönséges jog szabványai szerint, ha a törvény figyelmen kívül hagyását követnék el, főleg pedig, ha fictiv osztalékot osztottak vagy osztattak ki.“

45. §. „Előljárók, kik leltár nélkül vagy hamis leltár alapján fictiv osztalékot osztanak ki, a csalás bűntényét követték el s a büntető törvénykönyv 405-ik czikke alapján egy, öt sőt tiz évi fogsággal büntetendők.“

Hogy a szigorú törvényhozás mennyire szükséges, kitűnik abból, miszerint noha ez Franciaországban megvan, mégis találkoznak egyének, kik azon vágyból, hogy más emberek vagyonát elsajátítsák, becsületöket is áldozatul hozzák. — (A credit mobilier pere. — Pereire.)

Az amerikai törvény nem kisebb szigorral bünteti a csalást, hamis könyvelést vagy mérlegezést, melyeket a társasági vagyon kezelői elkövetnek. — A pénzbeli nyereszkesedés céljából alakult társulatokról szóló törvény 52-ik fejezetének

1168. cikke kimondja: hogy az olyan bűntények úgy büntendők, mint súlyos bűntények (misdemeanour).

Észak-Amerika egyes államainak törvényhozó testületei az általános szigorú rendszabályok daczára mégis indítatva érezék magokat a jegybanktársulatok iránt külön törvényt alkotni és ennek minden szükségletet figyelembe vevő alapossága tekintendő egyik okául az amerikai államok ezen társulatai virágzásának.

A 17—51-ik §-oknál a részletes fejtegetést nem tartjuk szükségesnek s csak néhány pontot akarunk kiemelni.

A 21. §-ban az ágbank megnyitásakor történő befizetés minimálmennyisége 250,000 ftban volna megállapítandó. A végpontot e szerint az fentebbi változáshoz képest kell módosítani.

A 28. §. 2-dik kikezdése az ágbank üzleteit szabja meg; ennek tárgyai csak oly objectumok lehetnek, melyek a jegybankok szükségleteinek és a bankjegy beváltásának megfelelnek, mi által a bankszerű fedezetre a legnagyobb gondoskodás fordíttatik.

„A jegyfedezet helyes rendszere — írja Wagner Adolf többször idézett, legujabb művében — a bankjegy és a jegybank fejlődéstörténetéből és a jegynek helyesen felfogott funkciójából a közgazdaságban következik. A jegyfedezet rendszere alatt a bank activ üzletének azon szabályozását vagy a banktőkék azon elhelyezését értjük, *a saját, mint főleg a jegykibocsátás által rendelkezésre jutott idegen tőkét*, mely kezességet nyújt az iránt, hogy a jegy készpénzzel állandóan és azonnal beváltatik.“

A bankfedezetnek három elméleti rendszere van:

- 1) teljes készpénz-fedezet,
- 2) fedezet nehezen realizálható activákban, főleg földbirtokban és jelzálogkövetelésekben,
- 3) bankszerű fedezet.

Ezek közül a törvény ezen utóbbi jegyfedezetet követeli, melyet a tudomány is helyesnek elismert; ez világosan megtiltja a 2-dik módozatot, „mert a második rendszer azon alaphibában szenved, hogy a fedezetnek még talányos biztonsága kedvéért ennek könnyű módon való realizálását, mitől a jegy folytonos beválthatása függ, elfeledi.“*)

*) Itt megjegyezzük, hogy az osztrák nemzeti bank az orosz birodalmi bankhoz hasonlóan a jelzálogüzletet is bevonta ügykörébe, mi nemcsak a szolid jegybanküzlettel, hanem a fentidézett tudományos alapelvekkel sem egyeztethető össze.

A jelzálogosztály záloglevél-kibocsátása, mi a jelzálogüzlet mentségeül hozható fel,

„A bankszerű fedezet a bankjegy és a jegybank lényéből, funkcióiból és fejlődéstörténetéből s a letétüzlettel való analogiájából következik. Ez egyszersmind azon specialis fedezet is, melyet a jegybankot illető általános legfőbb bankigazgatási törvényből kell levezetni. Ez *készpénzkészletből és könnyen realizálható értékekből áll, helyes, a körülményekkel változó combinatió szerint. Az ilyen értékek legczélszerűbben a bank két eredeti főactivüzletében a leszámítolás és lombardban kinálkoznak, még pedig egész kiválóan az elsőben*“ — (Wagner).

Mint már említők az itt mellékelt banktörvény a jegyfedezet könnyen realizálható értekeit figyelembe veszi.

A 28., 30. és 31. §-ok az ágbankoktól lételők első feltételének teljesítését: a „*pénzkészletet*“ követelik. Ennek a forgalomban levő jegyek 25⁰/₀-át ezüst vagy aranypénzben s az ágbanknál levő letétek 25⁰/₀-át kell kitennie.

A 35. §. a mérleg pontos elkészítését mondja ki.

A 37. §. ellenkezésben áll a kamatügy helyes felfogásával s azért olykép kellene azt foglalmazni, hogy az egyes ágbank igazgatóságára bizatik a körülmények tekintetbe vételével a kamatláb meghatározása. — Az ágbankok nagy száma folytán az igazgatók e hatalmukat önző czélokra ki nem zsákmányolhatják, mert a szomszéd pénzpiacz közelsége a kamatlábban nagy különbözetet meg nem enged.

A 38. §. első kikezdését egészen mellőzni kellene.

A 41. §. az egyes ágbankoknál alkalmazott személyek felelősségével foglalkozik egészen ama szellemben, melyet bevezetésünkben a részvénytársaságokról kifejtettünk. Fontossága folytán itt az egész paragraft idézzük: „Az ágbank minden elnöke, igazgatója, pénztárnoka vagy ügynöke, ki az ágbank pénzeit, papirjait vagy hiteljegyeit hűtlenül elsajátítja, ellopja vagy akaratosan rosszul alkalmazza, vagy az igazgatók engedélye nélkül az ágbank jegyeit forgalomba hozza, vagy azok jóváhagyása nélkül a bank helyett letéteket kiad, utalványt vagy váltót kiállit, elfogad, utalványt, kötelezvényt, váltót vagy más adósságlevelet aláír, *az ágbank hamis könyvleírásait, tudóstításait és mérlegeit azon szándékkal csinálja, hogy akár az ágbankot akár más testületeket, személyeket vagy társulatokat megkárosítson, tőle valamit hűtlenül elsajátítson vagy oly hivatalnokot, ki az üzletekre való felügyelettel van megbízva,*

azon az egészséges üzletvitellel ellenkező rendszabály által tétetik illusoriussá, mely így hangzik (a szabályzat VII. fej. B. 37. §.): „A bank jelzálogosztálya által kibocsátott záloglevelek elzálogosításánál a bank a papir tőzsdéértékének kétharmadát adhatja kölcsönül.“

megcsaljon; ha a fentnevezettek egyike közreműködik vagy táncsolja a tudósításokat és mérlegeket, melyeket e törvény követel, oly módon készíteni, mely e törvény szabványait és elővigyázati intézkedéseit kijátsza, büntényt követelt el s a bűneset bebizonyodása mellett nem kevesebb mint egy és nem több mint husz évi nehéz munkával súlyosbított fogságra ítélendő."

Mi volt e valóban drakói törvény következménye? Az, hogy az állambankok rövid időszak folyamában 1500 ágbankot alapítottak, melyek szoliditásukat illetőleg el nem ért fokon állanak.

A 49. §. — mint a 9. §-nál kifejtettük — viszonyainkhoz képest oda lenne módosítandó, hogy az összes ágbankok tőkénének ötven millió ftot túlhaladni s ágbankot 15,000 lakossal nem bíró városokban alakítani nem szabad.

Habár sajnálatunkra nem táplálhatjuk ama reményt, hogy az osztrák nemzeti bank szabadalmának lejárta előtt (1876. december utólján) Magyarországon önálló és a viszonyoknak és jogosult igényeknek megfelelő jegybankügy alkottatik, mégis azt hisszük, hogy a létező bajok alapos okot nyújtanak a monopolizáló központi bankrendszer hatását paralizálni az által, miszerint a bank a fióktézetek nyitásánál a lehető legfigyelmesebben jár el üzletvezetésében és számadásba veszi a helyi szükségleteket.

Miután azonban az államkormány s a bank közötti egyezmény 13. §-a értelmében a törvényhozás intézkedésének a bankszabadalom meghosszabbítása vagy meg nem hosszabbítása ügyében az 1875-ik év vége előtt kell történnie, a Magyarország törvényhozásával megbízott férfiak feladata jó korán oly jegybanktörvényt előkészíteni, mely épen úgy megfelel az államcél parancsainak mint a közgazdasági haladásnak.

ACTA (Törvény)

A JOWAI ÁLLAMBANK ALKOTÁSÁRA.

(Érvénybe lépett 1858-ik évi július 29-én.)

1. §. Jowa állam törvényhozó testülete ezennel törvényesen elismeri a jowai állambank lételét. Az itt elősorolt minden jog megadatik neki; a többi jogi személyekhez hasonlóan szerződések is köthet és jogszerű cselekményeket hajthat végre, pert indíthat és beperelhető valamint mindazon intézkedést megteheti, mely e testület megalakítását célozza.

2. §. Mihelyt az állambanknak öt vagy több ágbankja az e törvényben előírt mód értelmében szervezve van, a jowai állambanknak az ágbankok által kijelölt igazgatói Jowa városában a bankfelügyelő-tanács által kiszabott órában összegyűlnek, miután minden ágbank a gyűlésről tíz nappal előbb értesítettet. — Föltéve, hogy az igazgatók $\frac{2}{3}$ -a megjelent, a bank szervezéséhez fogjanak. Mindenek előtt esküt kell tenniök, hogy szorgalmasan, hiven és pártatlanul teljesítenek minden kötelességet, melyet a jelen törvény reájok ruház. Az eskünek mindenik igazgató által aláírott másolata az állam titkári hivatalában letéetni és őriztetni fog. — Az igazgatók maguk közül elnököt választanak, ki a tanács ülésein elnököl s minden hivatalos okmányt aláírni köteles. — E szerint az állambank igazgatósága egy-egy, minden ágbank által kijelölt igazgatóból áll, kik $\frac{2}{3}$ részök jelenlétében határozatképesek. Ilyféle igazgatóság alatt a létező szabályok szerint más ágbankokat is lehet alapítani.

3. §. Az igazgatók belátásuk szerint alelnököt is választhatnak, kinek kötelességeit az alapszabályok (by laws) határozzák meg. Titkár is nevezendő ki, kinek kötelessége a bank ügyviteléről valóságghú jegyzőkönyvet vezetni. — Jowa városában oly hivatal állítandó föl, hol mindennemű üzleti könyvnek, iratnak és jegyzőkönyvnek megtekintés végett az állam törvényhozó testülete vagy az ágbank által kinevezett felügyelő számára, vagy a törvényhozó testület, az ágbankok

vagy az államkormányzó által különösen a megvizsgálás céljából kiküldött felügyelő vagy felügyelők számára kitéve kell lenni. Az e törvényben előírt szabályok határai közt el kell látniok az ágbankokat forgalmi jegyekkel és az ágbankok jegyösszegét időről időre szabályozniok. Joguk van az ágbankok közt a mérleg elkészítésére szabályokat alkotni, alapszabályokat s rendeleteket, melyek a kötelelességeket tartalmazzák, revidiálni és oda törekedni, hogy ezek a mennyire lehet egyenlők legyenek, a mennyiben ezt kivitelők megengedi. Hatalmukban áll magok vagy *testületek* egy vagy több tagjából álló bizottság által vagy e célra kinevezett külön meghatalmazott által — bármikor s bármi gyakran célszerűnek látják — az ágbankokat megszemléltetni, könyveket, jegyzőkönyveket, számlákat s általában minden ügyiratot revisió alá vetni, a létező adósságokat s kötelezettségeket megvizsgálni, a pénz és a másnemű tulajdon nagyságát megállapítani; jogosítvák e közben az elnököt, alelnököt, igazgatót, pénztárnokot s minden más alkalmazott egyéniségedet és szolgát az ágbank viszonyai, eszközei kötelezettségei felől kihallgatni. Továbbá az ágbanktól jegyforgalmának s más kötelezettségeinek megszorítását és leszállítását oly mérvben követelhetik, milyenben nekik a viszonyokba való pillantás után tanácsosnak látszik, hogy épen úgy az ágbankkal összekötetésben állókat, mint Jowa állam bankjának más fiókbankjait veszteségektől megóvják. Oly gyorsan, mint csak lehet, minden hónap első hétfője után Jowa városban megjelenő egyik hirlapban az ágbankok havi kimutatásainak kivonatát tegyék közzé, melyekből a létező, a kötelezettségek és követelések kitűnnek, melyek állománya egy vagy több e célra kitűzött könyvbe vezetendő. Az igazgatók egy nem kevesebb, mint három tagból álló végrehajtó bizottságot is, melyben az alelnöknek is lennie kell kinevezhetnek, hogy az alapszabályokban kijelölt ügyekben a bank helyett eljárjon, azonban az alapszabályoknak nem szabad ezen törvény értelme ellen vétetni.

4. §. A bank elnöke, alelnöke, titkára és minden más hivatalnoka vagy ügynöke szolgálatáért a bank által meghatározott fizetményt kap, mi a különböző ágbankok közt alaptőkéjük arányához mérve osztatik szét. A bank végrehajtó bizottságának is adható oly kárpótlás, melyet a bank jogos és méltányosnak tart; ez is a különböző ágbankok közt mint fentebb mondatott osztatik szét. A forgalmi jegyek nyomda-lapja szerzésének és nyomtatási költségeinek kiadásai az egyes ágbankok által jegyeik arányához képest fizetendők.

5. §. A banknak az ágbankok által kinevezett igazgatói

a kinevezésök után legközelebbi februárhó első hétfőjéig hivatalban maradni kötelesek és mindaddig, míg utódaik ki nem nevezettek és az üzlet élére nem álltak. — A tanácsban megüresedett állomásokot azon bankok töltik be, melytől a kinevezés előbb kiindult. A tanács minden tagja két szavazatot adni jogosult; minden 50,000 dollar után, melylyel az egy tag által képviselt bank a köteles 100,000 dollárnyi alaptőkét túlhaladja, egy szavazattal több számítandó. — Az elnök és alelnök hivatalukat egy évig viselik és mindaddig míg utódjuk kinevezetik és hivatalba lép. De a tanács határozata által bármikor megfoszthatók hivataluktól. Épen úgy e két, mint a bank többi hivatalnoká esküt tenni köteles, hogy hivatala kötelességeinek hiven, szorgalmasan és pártatlanul eleget teszen, a szabályok ellenére akaratosan nem cselekszik. Arra is szorítandók, hogy a bank által bizonyos meghatározandó összeget biztos értékekben letegyenek. — A megürült állomásokot a bank tölti be.

6. §. Az ágbank forgalmára rendelt minden jegy Jowa állambankja által szolgáltatandó. Egy ágbanknak sem szabad olyan jegyeket kiszolgáltatni, melyek megszámozva, Jowa állambankjától e célra meghatalmazott egyéntől ellenjegyezve és regisztrálva nincsenek. A szám és a jegy valamely e célra szolgáló könyvbe bevezetendő.

Mindezen jegyek első oldalán következő szavaknak kell nyomtatva lenniök: „regisztrálta Jowa állambankja“.

Jegyek, melyek annyira elhasználtak, meg nem ismerhetők és megcsonkítva vannak, hogy a forgalomra többé nem alkalmasak, azon ágbank által, mely kibocsátotta őket, az állambankhoz visszaküldendők, mely helyettök hason értékű új jegyeket ad. — Az ily módon visszaküldött jegyek az illető ágbank javára irandók, a mint az érettök adott új jegyek a bank könyveiben az illető ágbank terhére iratnak. A banknak ily módon visszaküldött jegyei az elnök és legalább két igazgató jelenlétében hamuvá égetendők.

7. §. Mielőtt az állambank a forgalmi jegyeket valamely ágbanknak kiszolgáltatja, az utóbbi köteles a neki átszolgáltatandó jegyérték $12\frac{1}{2}\%$ -át vagy készpénzben vagy az egyesült államok papirjaiban vagy az állambank választása szerint más kamatozó papirokbán a new-yorki árfolyam mellett, de semmiesetre sem pári fölött számítva — az állambanknak fizetni vagy nála letéteményezni. Mihelyt valamely állambank új befizetés által tőkénének nagyságát emeli, vagy ha a neki kiszabott és őt megillető jegyösszeget nem teljesen kapta meg, megkapja forgalmi jegyeinek kiegészítő mennyiségét, de csak miután a banknál a jegyösszeg $12\frac{1}{2}\%$ -át letette.

Az értékpapírok s az előirt célra letelt pénzek a „biztonsági alap“-ot képezik, melynek következő szabályok között kell használtatni. — Az összegek mint az ágbankok tulajdona az állambanknál megőriztetnek, mint a jowai állambank különböző ágbankjainak biztonsági alapja, mely amaz ágbank vagy ágbankok jegyeinek bevonására használtatik, melyek jegyeiket beváltani nem képesek. Ez esetben történő alkalmazásuknak az e törvényben kijelölt helyen kell végbe mennie.

8. §. Minden — az állambankok által a banknál a biztonsági alap céljából letett vagy fizetett pénzek a bank igazgatása alatt vagy kamatozó állami- vagy egyesült állampapírokba fektetendők. Minden ágbanknak az ő számára a biztonsági alapon levő papírok lejárt kamatai kifizetendők. Valamely ágbank fizetési képtelenségének esetén — mielőtt a többi ágbankok biztonsági alapja e célra megtámadtatik, az előirt módon megszerzett letéteket kell lehető legjobban pénzzé tenni s a jövedelmekből ama bank forgalomban levő jegyeit bevonni.

9. §. Jowa állambankja oly ágbanknak jegytömeget ne adjon, mely az alább meghatározott arányt az ágbanknak veszteségek folytán még meg nem csökkentett tőkéjéhez túlhaladja: 100,000 dollárnyi vagy kevesebb alaptőkénél ennek kétszeres nagysága, a második százezernél vagy egy részénél $1\frac{3}{4}$ része a százezer dollárnál több tőkének, a harmadik százezernél vagy kevesebbnél amaz összeg másfele, melylyel a tőke a 200,000 dollárt meghaladja — adandó ki jegyekben. A bank egy ágbanknak sem adhat más jegyeket, mint egy, két, három, öt, tiz, husz, ötven és száz dollárnyi alapértékűeket. Az ágbanknak átadott jegyek között az egydollarjegy nem lehet több az egész összeg 10%-ánál, ugyanennyi lehet a kétdollarjegy és az ötdolláron aluli jegyek a jegytömeg s a jegyek 25%-ánál, és a tizdolláron aluli jegyek 50%-nál többet ki nem tehetnek.

10. §. Ha Jowa állambankjának valamely ágbankja a szokásos bankórák idején bankházában vagy üzleti irodájában megtagadná forgalmi jegyeinek törvényesen követelt fizetését arany- vagy ezüstpénzben, az egyesült államok törvényes fizetési eszközével, ugy ez a bank fizetési képtelensége actusának tekintendő, minek következtében mindennemű tulajdona, hiteli, biztosítékai, kölcsönei Jowa állambankjára szállanak át, mely a tulajdont, vagyont, biztosítékokat és követeléseket az e törvényben kifejtett módon és célra alkalmazza. Az illető ágbanknak szabadságában csak az áll, hogy oly követeléseket fizessen meg ezüstpénzben, melyek összege ama magasságot

át nem lépi, a melyekig az egyesült államok törvényei az ezüstpénzt törvényes fizetőeszköznek jelentik ki.

11. §. Mihelyt Jowa állambankja hírt vagy tudomást nyer arról, hogy valamelyik ágbank fizetési képtelenségbe jutott, kötelessége azonnal egy vagy több igazgatóból vagy más személyből álló bizottságot kinevezni, melynek e hír valóságát gyorsan kikutatni és a banknak erről jelentést tenni kell. Ha a bank a bizottság jelentése folytán meggyőződött, hogy az ilyen ágbank megszüntette jegyeinek ezüstben vagy aranyban való fizetését, miként ez a 10. §-ban meg van határozva, azonnal egy vagy több alkalmas kezelőt kell kijelölnie, ki közvetlenül ezután minden könyvet, jegyzőkönyvet, pénzeket, részvényeket és minden más tulajdont birtokba vesz s az egészet a jowai állambank minden más ágbankjának közös kielégítésére és azután a nevezett ágbank hitelezőinek kielégítésére lefoglalja. Jowa állambankjának azonnal pénzről kell gondoskodnia, mely azon fizetéképes ágbanknak adandó át, mely a bukott ágbank jegyeinek beváltására legalkalmasnak tekintetik. A bank erről néhány hirlapban, mely azon helyen nyomtatik, hol az illető ágbank működik, valamint Jowa város több hirlapjában a közönséget értesíteni köteles.

12. §. Minden fizetéképes ágbank Jowa állambankjának kívánságára forgalmi jegy kibocsátása jogosult magasságának arányához mérten hozzájárulni köteles azon pénzüsszeghez, mely a bukott ágbank jegyeinek az előbbeni pontokban meghatározott bevonásához igényeltetik s hozzájárulásaért a biztonsági alapból kárpótoltatik, mihelyt ez alapból elegendő pénz hozható elő ama részvények, papírok és más biztosítékok eladása vagy reájok felvett kölcsön által, melyek amaz alaphoz tartoznak.

13. §. A 11-ik pontban kijelölt egy vagy több kezelő arra köteleztessék, hogy oly összeget és biztosítékokat adjanak kezességül, melyeket Jowa állambankja vagy a végrehajtó bizottság kielégítőknak találанд. A nevezett bank vezetése alatt bonyolítandók le az ágbank üzletei és *követelései pénzzé változtatandók át*. A pénz következőkre fordítandó:

1) Hogy mindama pénzek visszafizetessenek, melyeket a különböző ágbankok a bukott ágbank jegyeinek beváltására előlegeztek és melyeket a biztonsági alapból visszafizetni nem lehetett.

2) Hogy a biztonsági alapból előlegezett minden pénz visszafizetessenék, mely pénz nem a bukott ágbank által oda letett összegből keletkezett.

3) A bank minden más fenmaradt kötelezettségeinek fizetésére és beváltására.

4) A maradvány a bukott ágbank részvényeinek birtokosai közt részvénybirtokuk aránya szerint osztatik szét.

14. §. Ha valamely ágbank a Jowa állambankja által a róla föltételezett fizetési képtelenség miatt — mint a 11. pontban körül írva van — megkezdett lépéseknél tagadná, hogy a fizetési képtelenség amaz actusát elkövette volna, illetékes törvényszékhez fordulhat, hogy Jowa állambankjához törvényes parancs intéztessék, miszerint minden az ágbank ellen irányzott lépést — mint ha az fizetőképes nem lenne — megszüntessen. — A törvényszék Jowa állambankját megjelenésre és arra fölhívni köteles, hogy bizonyítsa le, miszerint oly ok, mely ama panaszt jogosulttá tehetné, létezik és miután az esküdtszék megerősíté, hogy ez ágbank forgalmi jegyét arany- és ezüstpénzben mindig beváltotta és most is beváltja, a törvényszéknek parancsot kell kiadnia, mely Jowa állambankjának meghagyja, hogy ez ágbank ellenében minden további oly lépést megszüntessen, melyet a föltételezett fizetési képtelenség miatt elrendelt s így minden tulajdont és papirt az igazgatónak visszzszolgáltasson.

15. §. Ha Jowa állambankja valamely esetben elmulasztaná az előbbi szakaszban előirt módon eljárni, hogy a forgalomban levő jegyek beváltását biztosítsa s azon ágbank üzleteit, mely a fizetés-beszüntetést elkövette, felfüggesztesse, úgy az ágbank forgalmi jegyének birtokosa vagy más hitelezője is azon esetre, ha a jegy vagy más követelés fizetése, melyet törvényesen követelhet, nem történik meg, törvényszékhez felebbezhet, hogy Jowa állambankjához parancs intéztessék, miszerint a kiszabott irányban eljárjon. Kötelessége a törvényszéknek a bankot megidézni s fölvilágosítást követelni, mert nem teljesítette a szabályokat. Miután az esküdtszék megerősíté, hogy a fizetés-beszüntetés elkövetett, a törvényszéknek parancsot kell kibocsátania, mely a banknak meghagyja, hogy az előbbi pontban kijelölt módon eljárjon, és ez ágbank kinnlevő jegyeit biztosítsa, üzleteit bezárja s minden okmányt átvegyen.

18. §. Ha valamely ágbank késedelmeskedik vagy megtagadja a jowai állambank parancsaitól az engedelmességet, mely neki előirta, hogy forgalmi összegét vagy más kötelezettségeit leszállítsa, hogy nagyobb mennyiségű készpénzről gondoskodjék vagy alaptőkéjét befizettesse vagy általában, hogy mindazt megtegye vagy elhagyja, mit a bank az ágbanknak vagy

egy vagy több banknak biztosságára szükségesnek tart, úgy a bank vagy megbizott igazgatója a fő- vagy kerületi törvényszék vagy egy oly magasb vagy alacsonyabb törvényszék bírójához, mely nincs a kerületi törvényszéknek alárendelve, folyamodványban fordulhat, melyben Jowa állambankja mint vádló és az ágbank mint vádlott szerepel és melyben a kérelem tartalma valamint az ágbank, hivatalnokai vagy ügynökei részéről elkövetett mulasztások és engedetlenségek felsoroltatnak. Ha a bank elnöke, alelnöke vagy egyik igazgatója a vádlevélben felhozott tényeket esküvel erősítené, úgy a bíró köteles parancsot kibocsátani, mely az ágbanknak, hivatalnokainak és minden más alkalmazottjának valamint a vele összeköttetésben állóknak meghagyja, hogy továbbra semminemű bankügyletet ne kössenek vagy ne köttessenek. Ezen ágbank könyvei, részvényei, okmányai és tulajdona a feltörvényszék rendelkezése alá helyeztetnek, míg más rendelet ki nem adatik.

17. §. E rendelet folytán az ágbankot illető minden hitel, biztosíték, előleg, okmány és más tulajdon Jowa állambankjára száll át, melynek kezelőt kell kineveznie e vagyon birtokbavételére, mint a 11-dik pont kiszabja. A kezelő megerősítése a bíró, törvényszék vagy ennek jegyzője részéről elegendő, hogy a kezelőt az ágbank minden könyvének, tulajdonának és bárminemű jogosítványának birtokba vételére fölhatalmazza. Ezen irat ama grófság sheriffjének, hol az ágbank fekszik, elegendő parancs legyen, hogy szükség esetén a kezelőt a grófság végrehajtó hatalmának segítségével az ágbank könyveinek, tulajdonának és minden más jogának csorbítatlan birtokához juttasson. A bankkezelő azon rendszabályokhoz köteles magát irányozni, melyeket ezen törvény a fizetési beszüntetés eseteire előír. Ha a vádkereset visszautasítatik vagy ha a banknak ily lépésre nincs elegendő indoka, az ágbank minden jogába és tulajdonába visszahelyendő és ezek ujolagos élvezetét nyeri meg.

18. §. Jogi személyek, — de nem kevesebb mint öt — egyesülhetnek s Jowa állambankjához tartozó ágbankokat alakíthatnak a banküzlet céljából ezen állam városaiban. Ezen székhelynek a következő pont szerint kiállítandó társasági szerződésben meg kell említenie. A társulat magát ama korlátozásoknak, föltételeknek és kötelezettségeknek alá vetni köteles, melyek e törvényben előíratnak.

19. §. Oly személyeknek, kik ágbank alakítására egyesülnek, aláírásaikkal és pecséteikkel ellátott okmányt kell kiállítaniok, mely következő pontokat tartalmazzon :

1) A nevet, melyet az ágbank fölvelt, és mely alatt üzleteit is kötni fogja. E cégben foglaltatnia kell ama hely nevének, melyen banküzleteit végrehajtja.

2) Az ilyen ágbank alaptőkéjének nagyságát s a részvények számát, melyekre a tőke oszlik.

3) A társaság minden egyes tagjának nevét és lakhelyét s minden tag részvényeinek mennyiségét.

4) A társaság alakulásának célját.

Ez okmány egy békebíró vagy közjegyző által hitelesítendő s azon kerület igdatója (recorder) által, melyben az ágbank alakittatik, egy e célra rendelt könyvbe igdatandó, melynek a hivatalos órákban mindenki előtt, ki azt megvizsgálni óhajtja, megtekintés végett nyitva kell állnia. Az okmány egy hitelesített példánya az államtitkárnak adandó át, hogy ez azt beigtassa és hivatalában gondosan megőrizze. Egy másik másolat Jowa állambankjának szervezéseig a bankbiztosokhoz, azután pedig a nevezett bankhoz küldendő.

20. §. Minden ágbank hivatalnokainak minden hó végén minden részvényes nevről és lakhelyéről, valamint részvénybirtokának számáról kimutatás készítését kell eszközölniök, valamint az egyes részvény átruházásának napjáról és a intézvényszerző és intézvényszerzett nevről is. E kimutatás másolata a bank bizonyos helységében megőrzendő és ugyanily példány nyújtandó át a bank részéről hivatalos megőrzés végett ama kerület levéltárnokának, melyben az ágbank működik. Az utóbb említett másolat vagy annak az igdató által hitelesített leírása az ágbank s Jowa állambankja vagy egy harmadik személy közötti per esetén bármely törvényszék előtt is primo folio bizonyítási eszközül szolgál.

21. §. Ez acta alapján alkotott egy ágbank sem vezetheti be vagy kezdheti meg banküzleteit, míg részvénytőkéje 50,000 dollár magasságot nem ért, azonban bármely ágbank részvénytőkéjének sem szabad a 300,000 dollárnyi magasságot túlhaladni.

A részvénytőkének legalább 50%-a arany vagy ezüst-pénzben befizetendő s az ágbank — banküzleteinek megkezdésekor ennek tényleges birtokában s jó hiszemű tulajdonosa is legyen. Az ágbank tőkéjének másik része oly részletekben, mint az előbbi befizetés, arany vagy ezüst-pénzben fizethető be. Minden részletnek az aláirt tőke legalább 10%-át kell kitennie. A részletek négy rendesen egymás után következő hónap alatt az üzlet kezdetének időpontjától egész a tőke teljes értékeig fizetendők be, kivéve ha a részletek befizetését az igazgatóság elnapolná, miután bebizonyult, hogy a köz-

érdek és biztonság a fentebb meghatározott rendes befizetést nem követeli.

22. §. Ha valamely részvényes vagy meghatalmazottja tőkerésze egyik részletének tőle követelt befizetését megtagadná és nem teljesítené, úgy az ágbank árverésen, mely három héttel előbb ama kerület egyik hirlapjában, melyben a bank működik, közhírré tétetett (és miután a késedelmes részvénybirtokos vagy meghatalmazottja erről írásban értesített), azon személynek eladhatja azt, mely a részletért a legnagyobb árt adja, de nem olcsóbban, mint milyet a befizetett összeg kitesz. Az eladási költségek kiegyenlítése után maradó fölösleg az adós részvénybirtokosnak visszafizetendő.

Ha a részvénynek nem akad vedője, ki az ágbank javára nem tett befizetést s a hirdetés és eladás költségeit átvállalni akarná, úgy az eddigi befizetés az ágbankra szállt át s a részvényjegy az ágbank tetszését szerint később adható el.

Minden egyes ágbank alaptőkéje 100 dollárnyi részvényekre osztandó s minden ágbank részéről részvény-könyv viendő, melyből kitűnik, kik a részvénybirtokosok és mily összeggel bír minden egyes vagy társulat. E részvényeket csak az ágbank könyvében az alapszabályok (by laws) határozata szerint lehet átruházni s a részvénybirtokosnak nincs joga az ő részvényét eladni vagy átruházni s magát a kötelezettség alól kivonni, ha a bank el van adósodva vagy mig ő mint előljáró, hitelező, kezes vagy pedig bármi más módon a bank irányában le van kötelezve. Az ágbanknak tartozó valamely részvényes jogosítva van a részvényére eső osztalékot, kamatokat és más nyereseményeket még a mig adóssága tart is, követelni, azonban az osztalékokat, kamatokat és nyereseményeket az ágbank visszatartóztassa s e kötelezettségek törlesztésére fordítsa.

23. §. Egy ágbanknak sem szabad kölcsön vagy leszámítolás esetén biztosítékul saját tőkéjének, részvényét vagy más mint személyes biztosítékot (personal security) vennie és mind módra mind értékre nézve ugyan-e biztosíték követelendő részvényesektől és nemrészvényesektől is. Egy ágbank sem lehet saját vagy más bekebelezett társulat részvényei egy részének birtokosa vagy megszerzője, kivéve ha megszerzésök szükséges lenne veszteségeknek oly adósságoknál való kikerülésére, melyek jóhiszeműleg köttettek; vagy hogy biztosítékul szolgáljon, mely azon idő szerint megfelelőnek tartatott az adósság biztosítására; vagy a tőke elvesztése által a köteles befizetés elmulasztása folytán mint a 22. pontban meghatározottat. Azon részvények, melyek ily módon vétetnek át, nem tovább

mint legfölebb 6 hóig maradhatnak az ágbank birtokában, ha azokat a vételértéken vagy pári eladni lehet.

24. §. Minden igazgató-választásnál és az ágbankot érdeklő kérdések feletti határozathozatalánál a részvénybirtokosok gyűléseiben minden részvény egy szavazatra jogosult. A részvénybirtokosok rendszeresen meghatalmazott helyettesök által is szavazhatnak, de az ágbank egy hivatalnoka, segéde, pénztárnoka és könyvvivője sem jelenhetik meg mint meghatalmazott és oly részvényes sem szavazhat kinek kötelezettségei a bankra szállottak vagy megfizetve nincsenek.

25. §. Minden ágbank üzletei nem kevesebb mint öt és nem több mint kilencz igazgató által vezetendők, kell, hogy minden igazgató az egyesült államok polgára legyen-e s hivataloskodása alatt ugyanez államban lakjék.

Minden igazgatónak esküt kell tennie, hogy a mennyiben kötelessége megkivánja, az ágbank üzleteit szorgalmasan és becsületesen vezetendi és hogy az e törvényben kiszabott rendelkezéseket sem akaratosan meg nem sértendi, sem akarátával azok megsértését meg nem engedi, hogy jóhiszemű tulajdonosa a birtokában levő s a társulat könyveiben az ő nevére irott részvényeknek és hogy azok sem elzálogosítva nincsenek sem bármi más módon nem szolgálnak valamely felvett kölcsön vagy más adósság zálogául. Ez eskü az igazgató aláírásával s ama hivatalnok hitelesítésével, ki előtt az eskü letétetett, azon kerület igtatójának, melyben az ágbank működik, átadandó s ottan gondosan megőrizendő.

26. §. Valamely ágbank összes részvényese ennek sem mint adós sem mint kezes vagy akár mindkét minőségben sohasem tartozhatik többel mint a befizetett vagy létező részvénytőke $\frac{3}{5}$ részével. Az igazgatók összeségének az ágbank iránt sohasem szabad nagyobb kötelezettséggel birnia, mint az ő tulajdonaikban levő s nevőkre irott részvényekre befizetett érték $\frac{1}{5}$ -e és kell, hogy e részvények jóhiszemű birtokukban és jogszerű tulajdonukban legyenek.

27. §. A legelőször választott igazgatók hivatalban maradnak a következő januárhó első hétfőjéig és addig, mig utódaik meg nem választattak s az üzletbe nem léptek. Minden következő választás évenként januárhó első napján történjék s a választott igazgatók egy évig maradnak hivatalukban és mindaddig mig utódaik meg nem választattak s az üzletbe nem léptek. Ha valamely igazgató az államból kiköltöznék vagy megszűnnék a szükséges részvénymennyiség birtokosa lenni, ugy helye megüresedettnek tekintendő. A megürült igazgatói állás a megmaradt igazgatók által töltetik be s az ujonnan

választott ez állást a legközelebbi évi választásig megtartja. Ha bármi ok folytán az igazgatók választása a meghatározott időn végbe nem mehetne, úgy ez okból az ágbank fel nem osztható, hanem a választásnak a folyó napok valamelyikén kell végbemenni, mely nap 30 nappal előbb azon kerület egyik hírlapjában, hol az ágbank működik, közhírré teendő.

28. §. Minden ágbank, mely e törvény alapján fölhatalmazást nyert banküzleteket csinálhatni, társulatnak tekintetik szerződésének keltétől fogva egész 1878 juliushó 1-ső napjáig s e naptól kezdve üzleteinek lebonyolításaig. Jogosítva van társulati czége alatt szerződéseket kötni, pert indítani s vállalatait úgy védeni mint a többi polgári személyek. Az ágbank elleni keresetek az elnöknek vagy pénztárnoknak kézbesíthetők vagy oly módon, hogy a kereset másolata az ágbank üzleti helyiségében hagyatik a szokásos hivatalórák idején.

Minden ágbank föl van jogosítva a kijelölt időtartam alatt és míg ezen törvény szabványainak eleget tesz a Jowa állam-bankja által neki átadott forgalmi jegyeket kiadni, adásra vételre, váltókra adósságlevelekre kölcsönöket nyújtani valamint mindennemű adósságlevelet leszámítolni, kivéve olyant, melyeket e törvény az adásból, vételből és leszámítolásból kizár. — Oly kötvényre, váltóra vagy más adósságlevélre kölcsön nem adható, melynek lejáratí ideje négy hónál hosszabb. Az ágbankoknak joguk van letéteket elfogadni, arany- és ezüst-pénzt vásárolni és eladni, pénzt behajtani és kifizetni és minden más banküzletet végrehajtani, mely e törvény határain és szabványain belül esik.

Az ágbankoknak joguk van annyi ingatlan vagyont — de többet is — szerezni, tartani és átvenni, mennyi üzletök viteléhez szükséges. Jogot nyernek oly földbirtok megszerzésére is, mely egy előbb adott kölcsön biztosítására elzálogosított vagy végrehajtás és kényszereladás esetén, mely az ő javukra bíróilag kimondatik, vagy ha a birtok reájok egy előbb lejárt adósság fizetéseül ruháztatik.

Az ágbank az ilyen fekvő vagyont nem tarthatja meg tovább, mint meddig az igazgatótanács ítélete szerint szükséges és hogy az ágbank veszteségektől megóvassék — az igazgatótanácsnak kötelességévé tétetik az ily módon szerzett fekvőséget évenként egyszer eladásra kikinálni. Az eladási határidő előtt harmincz nappal az eladás napja és helye azon kerületben megjelenő egyik hírlapban, hol a fekvőség található, kihirdetendő; ha e kerületben hírlap nem jelennék meg úgy a kihirdetésnek azon hely valamely hírlapjában kell történnie, mely e helyhez legközelebb fekszik.

Ha a fekvőség elárúsításakor ajánlott összeg elegendő a reá fordított összegnek kamataival és költségeivel való behozására, úgy az ágbank igazgatótanácsának kötelessége a földbirtokot eladni és azt átruházni, de csak ha az igazgatótanács véleménye szerint az ágbank érdekében látszik így cselekedni.

29. §. Egy ágbanknak sem szabad jegyeket, váltókat, kötvényeket, letéteket vagy adósságleveleket kiadni vagy forgalomba hozni, melyek fajuk és külsejük szerint azon számitással vagy szándékkal adattak ki, hogy pénzkép forogjanak. Csak oly forgalmi jegyeket lehet kibocsátania, melyeknek e törvényben leiratnak, melyek az erre e törvény által följogosított banktól a pénzképen való forgás céljából származnak.

30. §. Minden ágbank a Jowa állambankjának többi ágbankja által kibocsájtolt forgalmi jegyeket, mint őt megillető fizetést leszámított utalványok, váltók vagy más kötelezettségekért elfogadhatja.

31. §. Minden ágbank köteles pénztárában mindenkor kinlevő bankjegyeinek 25⁰/₀-nyi összegét ezüst- vagy aranypénzben készletben tartani, és bármikor meghaladná a kibocsájtott jegyösszeg az arányt, jegyet többé ki nem bocsáthat vagy más módon forgalomba nem hozhat és kötelezettségeit sem szaporíthatja kölcsön felvétele, valamint leszámítolás s az előmutatáskor fizetendő váltók által, továbbá nyereséget sem oszthat ki mindaddig, míg a meghatározott arány az ezüst- vagy aranypénz készlet s a forgó jegyek közt helyre nincs állítva.

32. §. Az állambank minden ágbankja kötelezve van a nála letett letétek 25⁰/₀-nyi összegét pénztárában — a forgalmi jegyek fedezésére és bevonására szolgáló pénzkészleten felül — készen tartani, továbbá meg van neki tiltva, hogy a bármikor kiadandó letétek után kamatokat fizessen.

33. §. Az e törvény alapján alkotott ágbankok egyikének sem szabad soha többel tartoznia az idő szerint befizetett és veszteségek által meg nem apadt alaptőkéjének kétharmadrésznél, kivéve a következő elősorolt adósságtételeket:

1) A forgalmi jegy kibocsátásból keletkezett adósságok.
2) Az egy ágbankkal vagy bank által összehalmozódott letétekből keletkezettek.

3) Váltókra vagy kötlevelekre eső adósságok, melyeket az ágbank tényleg letett pénzekekről vagy más fedezetekről kiállított.

4) Részvénybirtokosainak fölnem vett követelése a reájok eső osztalék és nyereségből.

Egy ágbanknak sem szabad forgalmi jegyeit közvetve

vagy közvetlenül elzálogosítani vagy kicserélni, hogy pénzt szerezzen részvénytőkéjének befizetésére, sem közvetve vagy közvetlenül jegyeit elzálogosítani, hogy a nyert összeget banküzletében alkalmazza.

34. §. Egy ágbanknak sem szabad tevékenységének tartama alatt osztalékok vagy részvényeseinek négy hónál hosszabb időre adott kölcsönök alakjában tőkéjének egy részét az alaptőkétől elvonni vagy elvonni hagyni. Ha valamely ágbankot veszteségek érik, melyek a szét nem osztott nyerménynek megfelelnek vagy azt túlhaladják, osztalékot kiadnia nem szabad. Azon idő alatt, melyben az ágbank mint ilyen üzleteit viszi, oly osztalékot kiadnia nem szabad, mely nagyobb, mint a már létező tiszta nyereség levonva belőle a veszteségeket, kétes tételeket és a még be nem hajtott követeléseket. Minden — hat hónapig be nem fizetett követelés, mely jó biztosság által fedezve nincs oly követelések kivételével, melyek behajtása folyamatban van — a fentebb jelzett értelemben kétes vagy be nem hajtható tételnek veendő.

35. §. Minden ágbank igazgatói félévénként május és november havak első hétfőjén a tiszta nyerményből a nekik megfelelőnek látszó osztalékot meghatározzák, melyet még az állambanknak jóvá kell hagynia. Ama napon, melyen az osztalék meghatározatik, a pénztárnoknak kötelessége a bank vagyoni állapotáról teljes világos és gondos mérleget valamint az osztalék indokolását illetőleg jelentést készíteni, mely a pénztárnok, elnök és két igazgató esküje által hitelesítendő. Hasonlóan hitelesített mérlegek készítendőek az év minden hónapjának első hétfőjén, mely mérlegek következőket tartalmaznak :

1) Az ágbank valóban befizetett részvénytőke-összegét és alaptőkét.

2) Az ágbank forgásban levő jegyeinek és kötvényeinek összegét annak részletezésével, mennyi adatott ki minden egyes jegyfajból.

3) A forgalomban levő jegyek legnagyobb értékét az utolsó mérleg óta, melyet a pénztárnok heti jelentése közzétett; továbbá azt, hogy mikor volt e legnagyobb érték forgalomban.

4) A jowai állambank ágbankjainak mindennemű követeléseit, amaz összegeket, melyekkel ez állam vagy más államok bankjának tartozik.

5) A betevők (depositors) részére eső tartozások összegét.

6) Bárminemű kötelezettségek teljes összegét, ama leg-

nagyobb összeget, melylyel az ágbank az utolsó mérleg óta tartozott az illető heti jelentés szerinti időpont kijelölése mellett.

7) A mérleg készítése napján meghatározott osztalék-összértéket.

8) Amaz arany- és ezüstpénzek valamint a nemesérczrudak (bullion) összegét, melyek a mérleg bezárásakor a bank birtokában vannak, minden egyes faj részletezésével.

9) Azon letétek összegét, melyek fölött bármikor rendelkeznie lehet, valamint azon összegeket is, melyek az ország fizetőképes bankjai és bankárjainál letéve vannak, a helynek s a minden egyesnél levő összegnek megjelölésével.

10) A saját birtokában levő bankjegyek összegét, melyeket Jowa bankjának más ágbankjai adtak ki vagy a saját birtokában levő azon bankjegyeket, melyeket ez állam más bankja vagy más államok bankjai bocsátottak ki.

11) Jowa állam más ágbankjainak mérlegezett adósság-összegét, azon összegeket, melyekkel ezen bank vagy más államok bankjai az illető ágbanknak adósak. Az utóbbi esetben kivéve a New-York, Philadelphia, Baltimore és más nagy városokban az előmutatáskor fizetendő letéteket.

12) A bank birtokában található leszámított vagy átvett váltókat, kötvényeket, zálogleveleket és más adósságleveleket, különösen kijelölve azon követeléseket, melyek a határidőn nem fizettetnek, a jónak, kétesnek talált vagy peres úton függőben levő követelések pontos meghatározásával.

13) Az ingó és ingatlan vagyon összegét, mely a bank rendelkezésére áll, minden egyes tétel értékének különös megjelölésével.

14) Az ingatlan vagyonértékét, mely az ágbank követeléseinek fizetéseül adatott.

15) Az ágbank ki nem osztott nyereségének meghatározását.

16) Az összes igazgatók a bank iránti tartozásainak összértékét ama teljes érték kijelölésével, melyért azok főadósok s azon érték kijelölésével, melyért azok kezesek vagy forgatók.

17) A saját részvényesek az ágbank iránti minden kötelezettségének főösszegét azon összegek kijelölésével, melyekért azok egyenes adósok és azon összeg megjelölésével, melyért azok kezesek vagy forgatók. E mérleg azonnal elkészítése után Jowa állambankjának és az állam kincstárnokának (Auditor) megküldendő.

Mindenik mérlegkivonata, mely az ágbank állapotát feltünteti, az ágbank által a kerületben megjelenő valamely hir-

lapban azonnal közzéteendő. E mérleg másolata Jowa állambankjának minden egyes ágbankjához elküldendő.

36. §. Az állam törvényhozó testülete e törvény alapján a banküzletbe fektetett vagyona nagyobb adót nem vehet, mint milyen más egyének vagyona vettetni fog.

37. §. Minden ágbanknak 1863. január 1-ig kölcsönök vagy váltókeszámítolás vagy más leszámított kötvények után évenként 10%-nál többet szedni, venni vagy számítani nem szabad. A leszámított vagy átvett váltók vagy más adósságlevelek után a fentebb meghatározott időig évenként 8%-nál több nem számítandó föltéve, ha az ezen időre eső kamatok előre a kölcsönzés vagy leszámítolás idejekor az értékből visszatartatnak és elvétettek a bankok kamatrészleteinek megfelelőleg vagy miként azok a rowlet a táblákon ki vannak számítva. — Ha valamely ágbank bárminemű leszámított vagy átvett váltók, vagy kötvények után nagyobb kamatösszeget, mint az, melyet e pont előbb megállapított, számított vagy vont le úgy ez az adósság vagy követelés elvesztésének tekintendő és akként ítéendő meg. Azonban oly jóhiszemű váltók vagy más kötvények megvétele, melyek más helyen fizetendők, mint a hol leszámítolásuk történt és a lejárat napjáig eső kamatok előre történő levonása, nem tekintendő uzsoráskodásnak, habár maga a váltóárfolyam ama helyen, hol a leszámított összeg fizettetik, külön díjjal számítatik is. Oly jóhiszemű váltók vagy adósságlevelek leszámítása és vásárlása, melyek más helyen fizetendők, mely között s ama hely között, hol a leszámítás végbe megy, a váltóárfolyamban különbséget létezik, ezen különbségetnek a fentebb megállapított kamattéthez való számítása sem tekintendő uzsorának. Itt megjegyezve, hogy az igazgatók vagy részvényesek javára tett leszámításoknál vagy kölcsönzéseknél, melyeknél nagyobb kamattétel számított, mint az e pontban megállapítva van, az adósság nem vész el, hanem ez esetekben az illető igazgató vagy részvényes felelős. — Semmi esetre sem szabad azonban idegen piacokra szálló váltóknál a váltóárfolyamok különbsézeténél többet levonásba hozni.

38. §. Az egyesek, társulatok vagy cégek (a társasági céghez az egyes tagtársak kötelezettségeit is számítva) kötelezettségeinek főösszege valamely bank iránt, az ez államon kívül fizetendő jóhiszemű váltókon akár mint elfogadó, akár mint elfogadók szerepeljenek azok, sohasem tehet ki többet azon forgalmi jegyek $\frac{1}{4}$ -énél, melyek kibocsátására az ágbank föl van jogosítva. Azon kötelezettségek kizárásával, hol mint elfogadók szerepelnek a bankjegykibocsátás összegének egy

tizedrésze és minden oly kötelezettség kizárásával, mely idegen váltókra szól, a jegyek $\frac{1}{20}$ -ad része állhat másnemű idegen kötelezettségekből.

Az ágbankoknak sohasem szabad oly forgalmi jegyekkel kölcsönöket, leszámítolásokat vagy letéteket fizetni vagy általában oly bankok vagy banktársulatok forgalmi jegyeit forgalomba hozni, melyek jegyei azon idő szerint a velök fizető vagy őket kiadó ágbankoknál nem párin számítva fogadtatnak el adósságok fizetésénél. Egy ágbanknak sem szabad szándékosan oly bankok vagy banktársulatok jegyeit forgalomba hozni, melyek azon időben, midőn a jegyek kiadatnak vagy fizettetnek, jegyeiket arannyal vagy ezüsttel be nem váltják. Minden e kötelezvényt vagy adósságlevelet — kivéve az ágbank által leszámított váltókat, a megállapított feltételeknél vagy különös átruházásnál fogva csak egyedül az ágbanknak lehet visszafizetni. A kötelezvényeket csak a behajtásra és következő célokra szabad fordítani :

- 1) Az ilyen ágbank forgó jegyeinek beváltására.
- 2) Az ágbank másnemű kötelezettségeinek kielégítésére és ha minden kötelezettség ki van elégitve, arra
- 3) Hogy a maradék a részvény tulajdonosok között szétosztassék.

Egy ágbanknak sem szabad azon váltók vagy más adósságlevelek fizetésénél, melyek az ágbank tulajdonát képezik, akár fizetendőek ezek a bank székhelyén, akár más helyen, a követelhető adósságon is az azt terhelő törvényes kamatokon kívül bárminemű más díjat vagy kárpótlást számítani és követelni; itt azonban megjegyeztetik, hogy az e pontban említettek meg nem tiltják az ágbanknak, miszerint a jóhiszemű váltók el nem fogadása vagy be nem váltása esetén történő óvatolásért magának a törvényesen megengedett kárpótlást fizettesse.

39. §. Oly váltók vagy kötvények átruházása, melyek az ágbank tulajdonát képezik vagy az ő javára adott letétek, valamint jelzálogok és más biztosítékok átruházása vagy az ágbank javára hozott birói döntvények; minden pénz-, áru-, ércz- vagy más értékletét saját használatra vagy egyik részvényesének vagy hitelezőjének használatára, minden kifizetés, mely akkor történik, miután az ágbank a fizetési képtelenség tényét elkövette vagy azt elkövetni szándékozik azon szándékból, hogy vagyoniának e törvényben kiszabott alkalmazási módját meggátolja vagy azon szándékból, hogy az egyik hitelezőt a másik rovására megkárosítsa — kivéve a forgó

jegyek beváltását — semmieknek és érvényteleneknek nyilvánítatnak.

40. §. Ha valamely ágbank igazgatói a törvényt akaratlan megszegik vagy megengedik, hogy az ilyen ágbank hivatalnoka, ügynöke, szolgálja e törvény szabványai ellenére cselekedjék, úgy az ágbank minden joga, előjoga és kiváltsága megszűnik. Az ilyenemű sértés mindig illetékes törvényszék által itélendő meg az állam törvényei s a bíróság szokásai szerint, mielőtt a társulat feloszlottnak nyilvánítatik. E törvény megsértése esetén minden igazgató, ki benne résztvett vagy az esetnél jelen volt, személyével és vagyonával felelni köteles mindazon kárért, melyet az ágbank részvényesei, más személyek vagy testületek a törvény megsértése folytán szenvednek.

41. §. Az ágbank minden elnöke, igazgatója, pénztárnoka vagy ügynöke, ki az ágbank pénzeit, papírjait vagy hiteljegyeit hűtlenül elsajátítja, ellopja vagy akaratosan rosszúl alkalmazza vagy az igazgatók engedélye nélkül az ágbank jegyeit forgalomba hozza vagy azok jóváhagyása nélkül letéteket kiad, utalványt vagy váltót kiállít, elfogad, kötelezvényt, váltót vagy más adósságlevelet aláír, az ágbank hamis könyvbeírásait, tudósításait és mérlegeit azon szándékkal készíti, hogy akár az ágbankot akár más testületeket, személyeket vagy társulatokat megkárosítson, tőlök valamit hűtlenül elsajátítson vagy oly hivatalnokot, ki az üzletekre való felügyelettel van megbizva megcsaljon; ha a fentnevezettek egyike közreműködik vagy tanácsolja a tudósításokat és mérlegeket melyeket e törvény követel, oly módon készíteni, mely e törvény szabványait és elővigyázati intézkedéseit kijátsza, bűntényt követett el s a bűneset bebizonyodásakor nem kevesebb mint egy és nem több mint husz évi nehéz munkával súlyosított fogságra itélendő.

42. §. Az ágbankok minden részvényese az ágbank hitelezőinek személyesen kezeskedik tekintet nélkül részvényeinek számára mindazon részvény erejéig, melyekig kötelezettségeket vállalt, a míg részvényes marad s e kezességet a részvények átruházása meg nem gyöngitheti. Ha valamely ágbank fizetéképtelen lesz és tulajdona elegendő nem lenne minden tartozásainak és kötelezettségeinek kiegyenlítésére, a maradó különbözetet a részvényesek részvényeik számaránya szerint tartoznak pótolni. Ha ama főösszeg, melyért a részvényesek személyesen felelősek voltak, elégtelennek mutatkoznék, hogy az ágbank vagyonának igénybe vétele után maradó adósságok terhe kiegyenlítettessék, úgy ez összeg a hite-

lezők közt követelt adósságértékek aránya szerint osztandó fel. — A személyes kezességi köteletség, mely e pontban elő van írva, azon részvényekre is kiterjed, melyeket az aláírók a befizetéseket elmulasztva nem vettek át.

43. §. Részvényes vagy részjegybirtokos alatt — mint e szó e törvényben használtatik — nemcsak azon személyek értendők, kik a társulat könyveiben mint ilyenek szerepelnek, hanem a részvény minden jogszerű birtokosa is, ha részvénye a könyvben más személy nevére irotnak jelentkezik is. E név alatt azok is értendők, kik pénzt fizettek oly részvényekre, melyek 21 évet még el nem ért személyek nevére vannak írva, a kiskorúság idején nem a kiskoru kezeskedik, hanem a cselekvő személy a szerzés minden következményeért. Azon esetben, ha a gyám vagy gondnok tetszése szerint a kezében levő reá bizott vagyont ily részvények szerzésére fordítja, úgy e törvény kötelezése ki nem terjed a még nála levő s reá bizott vagyona és sem ezt sem azon kiskoru személyek jövedelmét, kiknek nevére a részvények megszerztettek, az ily kötelezettségekért felelőssé tenni nem szabad egész harmincz napig amaz időpont után, midőn ama személyek nagykoruakká lettek és képesek, a vagyont ellenőrizni s vele rendelkezni. A gondnok vagy gyám azonban mint részvényes felelős az ilyen leirt befektetésért mindaddig, míg a felelősség a vagyona által érdekelt személyre nem megy át. Ha az ilyen részvények, melyek a gyámok vagy gondnokok birtokában vannak, harmadik személyek által, vagy e harmadik személyek rendelkezésére szereztek, úgy a végrehajtó személyek e törvény értelmében mint részvényesek köteleztetnek s az ily személyek vagyona halálok után is jót áll amaz adósságok és kötelezettségekért, melyek a törvény értelmében a részvényeket terhelik.

44. §. Az állam törvényhozó testülete ez actát az állam alkotmánya által kiszabott módon tetszés szerint megváltoztathatja vagy megszüntetheti. De egy törvény se — mely ez actát módosítja — okozzon igazságtalanságot vagy jogtalanságot a részvényeseknek.

45. §. Minden ágbank jogosult az üzlet vezetésére és felügyeletére szükséges alapszabályokat alkotni. Az ágbankok határozatják meg és szabályozhatják Jowa állambankjának ellenőrködése alatt az intézet alapítási költségeinek összegét.

46. §. Egy ágbanknak sem szabad más jegyeket forgalomba hozni; mint olyanokat, melyeket Jowa állambankja e célra kiadott és minden jegy — mint a 10-ik pontban elő van szabva — kívánatra arany és ezüst pénzben, az egye-

sült államok törvényes fizetési eszközében azon ágbanknál beváltandó, mely a jegyet kibocsátotta. A jegyeknek az illető ágbank elnöke, alelnöke és pénztárnoka által kell aláírva lenniök, fizetendők az előmutatónak. — Minden más kötelezettség, melyet valamely ágbank magára vállalt, úgy kezelendő és ruházandó át, mintha jogi személyek vállalták volna el azt és az ágbankra nézve kötelező, akár van pecsétje mellékelve akár nincs. Minden ily adósságlevél azon személy rendelkezésére legyen fizetendő, mely az iratban meg van nevezve.

47. §. Egy ágbank sem adhat ki oly jegyeket, melyeket más államok bankjai bocsátottak ki, kivéve azokat, melyeket az üzlet folyamában kapott volt. Egy ágbanknak sem szabad továbbá közvetve vagy közvetlenül jegyeit, melyek azon szándékkal adattak ki, hogy pénzkép forogjanak, ez államon kívül eső bankok jegyeivel becserélni vagy ily bank ügynökei által e bank jegyeit becserélni, hogy azokat Jowában forgalomba hozza.

48. §. Ha több személy egyesül azon szándékkal, hogy mint a 19-ik pontban előíratott — ágbankot alapítson, ugy ezt 20 napon át ama helyen, hol az ágbankot alkotni akarják nyilvánosan közhírré kell tenniök, mely hirdetésben ama hely és idő határozottan megjelöltetik, hol és mikor van a könyv az alapítási tőke aláírására föltárva. E könyv mindenki előtt, ki az ágbankra aláírni akar, két napon át délelőtti 10 órától d. u. 2 óráig a társulat felügyelete alatt kitárva legyen. — Az első napon egy személy, társaság vagy társulati cég — akár egy akár több személyből álljon is az — tiz részvénynél többet alá nem írhat, a második napon 50 részvénynél sem többet, hacsak a könyv berekesztésekor az aláírás főösszege, az e törvény 21-ik pontjában megállapított tőkét még el nem éri.

49. §. Jowa állambankja ágbankjainak száma a harminczat meg nem haladhatja. Jowa állambankjainak tanácsa — ha meg van győződve, hogy a szaporítás a közönség érdekében szükséges — valamely ágbank tőkéjét, mely a 300,000 dollárt még el nem éri, ez összegig emelheti és az ágbankot felhatalmazhatja a hiányzó összeget közaláírás alá bocsátani. Az összes bankok alaptőkéjének főössze a 6 millió dollárt meg nem haladhatja. Ágbankot oly helyen, melynek ötszáz személynél nagyobb népessége nincs, föllállítani vagy egy helyen vagy városban két ágbankot alkotni nem szabad.

50. §. Az ágbankok e törvény megszüntetésének esetén

addig létezzenek, meddig üzleteik lebonyolítása tart. Oly törvényt kibocsátani nem lehet és nem szabad, mely az ágbank tulajdonát más személyre ruházza át kivéve az ágbank adósságainak és kötelezettségeinek fizetésére s a megmaradt tőkének a részvényesek közt való kiosztására a kezeikben található részvénybirtok arányához mérten.

51. §. E törvény szabványainak végrehajtására következő személyek (következik 12 név) jelöltetnek és neveztetnek ki e törvény által bankmeghatalmazottakká. Ezek vagy többségök — miután az esküt arra letették, hogy az e törvényben megjelölt kötelelességeket szorgalmasan, hívén és pártatlanul fogják teljesíteni, melyről az okmány az államtitkárságnak megőrzés végett átadandó — tanácsot képeznek, mely a „bankmeghatalmazottak tanácsának“ nevezendő. Ennek kötelelessége Jowa állambankjának a törvény értelmében való szervezkedéseig tevékenységét folytatni; a bank szervezkedése után minden e törvény szerint teljesítendő köteletség magára a bankra megy át. Ha a nevezett meghatalmazottak egyike e hivatal elvállalását megtagadná, meghalna vagy visszalépne, úgy az állam kormányzója tölti be kinevezés útján e helyet. Az állam részéről — — (következik három név) neveztetnek ki Jowa állambankjának igazgatóivá, kik ugyanazon jogokkal bírnak, mint a bank részéről kinevezett igazgatók. Az előbbieket az állam fizeti és naponkint 3 dollárt kapnak amaz időn át, mely alatt a banknál foglalatoskodnak és ép oly uti költséget mint az állam törvényhozó testületének tagjai. Szolgálatuk ideje két év és mindaddig míg utódai megválasztva s bevezetve nincsenek.

Az állam törvényhozó testületének kötelelessége legyen minden rendes két évi ülészak után Jowa állambankjához három igazgatót kinevezni. *Allami igazgatóvá oly személy ki nem nevezhető, ki valamely ágbanknál hivatalnok vagy ott állomással bír, sem azon személyek, kik valamely ágbank készvényeinek birtokosai.* Ha valamelyik igazgató hivataloskodásának idején ágbank-részvényeket venne, úgy ezt állomásáról való lemondásnak kell tekinteni s helyére az állam kormányzója más egyént nevezzen ki.

A nevezett bankmeghatalmazottak e törvény elfogadása után 30 nap alatt összeüljenek, ama napon, melyet az állam kormányzója kijelölend. Ő minden tagnak tudomására fogja adni kineveztetését, valamint a gyűlés idejét és helyét is. A meghatalmazottak magok közül valakit elnökké választanak, ki az egész tanács megbízásából minden közokmányt aláír. A tanács hivatalos működéséről e célra készült könyvben

hú jegyzőkönyv vezetendő, mely Jowa állambankjának megalakulása után ennek adandó át.

52. §. A bankmeghatalmazottak kötelessége az ágbank alakítására vonatkozó azon iratokat megvizsgálni, melyek a törvény határozatai szerint ágbank alakításához igényeltek. Saját kebeléből valaki vagy külön meghatalmazott, ki azonban az ilyen ágbank részvényese nem lehet, küldendő ki, hogy azon ágbank viszonyait megvizsgálja, mely a kellő okmányokat a megalakulás végett beküldte. Különös feladata az ilyen ügynöknek, miszerint pontosan kikutassa, hogy mily nagy az alaptőkére befizetett összeg; hogy az ágbank minden egyes igazgatójának nevééről és lakhelyéről tudomást és arról meggyőződést szerezzen, valjon a részvényesek, igazgatók és hivatalnokok becsületes, felelősségre képes emberek, kik a közbizalmat bírják; továbbá ama részvényösszeg magasságát is megtudja, mely fölött mindegyik közülök korlátlan tulajdonnal bír. Meg kell győződnie, teljesíti-e az ágbank a törvény mindazon szabványát, mely banküzlet vitelére följogosít. A meghatalmazott az ágbank igazgatói többségének s a pénztárnokának esküjével megerősített jelentést és mérleget készíttessen minden lényeges tényről, hogy a bankmeghatalmazottak tanácsa e szerint határozzon és kimondja, valjon az ágbank e törvény értelmében banküzlet kezdésére törvényesen jogosult-e vagy nem? E jelentést és mérleget valamint ez ügybeni tapasztalatait a bankmeghatalmazott azonnal a bankmeghatalmazottak tanácsának küldje át.

53. §, Mihelyt a tanács a társasági szerződés s a külön ügynök jelentései és vagyoni viszonyai megvizsgálásából bizonyossá lön, hogy az ágbankok a szervezkedésnél az e törvény által követelt szabványoknak eleget tettek és öt vagy több ágbank megalakult; mihelyt bebizonyult, hogy a részvényesek, igazgatók és tisztviselők becsületes, bizalmat érdemlő és felelősségre képes férfiak s ez ágbankok banküzlet nyitására törvény szerint joggal birnak, a meghatalmazottak erről a kormányzót, valamint a többi ágbankot is értesítsék. Tíz nap folyamában, miután az ágbankok az értesítést megkapták, minden ágbank azon módon, mint az ágbank igazgatói előírni fogják, egy tagot válasszon Jowa állambankjának igazgatóságába.

54. §. Miután a kormányzó meggyőződött, hogy a törvénynek minden tekintetben elég van téve, kötelessége hirdetményt kibocsátani, hogy az ágbankok jogosítvák a banküzletet megkezdeni és vezetni; ő azon különböző helyeket is kijelölje, melyek a társasági szerződésben meg vannak ne-

vezve. — E hirdetmény a kormányzó hivatalában jegyzőkönyvbe vezetetik, a bejegyzett okmány másolata Jowa állam nagypecsétjével ellátva, primo folio bizonyítékul szolgál arra, hogy e bank megalakult.

55. §. A bankmeghatalmazottak s minden kinevezett hivatalnok az e törvény végrehajtására vonatkozó szolgálataik idejére minden igénybe vett napra 3 dollárt s ugyanoly uti költséget mint az állam törvényhozó testületének tagjai — kapnak Jowa állambankjától.

56. §. E törvény életbe lép és érvényben marad, mihelyt az állam választói helyeselték azt. E helyeslés, — a törvény által meghatározandó napon — igen vagy nem-mel való szavazás útján és nem más módon mondatik ki.

Dr. BALLAGI GÉZA.

CONTENTS

Introduction	1
Chapter I	10
Chapter II	25
Chapter III	40
Chapter IV	55
Chapter V	70
Chapter VI	85
Chapter VII	100
Chapter VIII	115
Chapter IX	130
Chapter X	145
Chapter XI	160
Chapter XII	175
Chapter XIII	190
Chapter XIV	205
Chapter XV	220
Chapter XVI	235
Chapter XVII	250
Chapter XVIII	265
Chapter XIX	280
Chapter XX	295
Chapter XXI	310
Chapter XXII	325
Chapter XXIII	340
Chapter XXIV	355
Chapter XXV	370
Chapter XXVI	385
Chapter XXVII	400
Chapter XXVIII	415
Chapter XXIX	430
Chapter XXX	445
Chapter XXXI	460
Chapter XXXII	475
Chapter XXXIII	490
Chapter XXXIV	505
Chapter XXXV	520
Chapter XXXVI	535
Chapter XXXVII	550
Chapter XXXVIII	565
Chapter XXXIX	580
Chapter XL	595
Chapter XLI	610
Chapter XLII	625
Chapter XLIII	640
Chapter XLIV	655
Chapter XLV	670
Chapter XLVI	685
Chapter XLVII	700
Chapter XLVIII	715
Chapter XLIX	730
Chapter L	745

65
589

Magyarországi Kir. Rend.
ELŐADÓI JAVASLAT

AZ

ÜGYVÉDI RENDTARTÁS

TÁRGYÁBAN.

A „Themis“ külön lenyomata.

4.

PEST, 1871.
LAMPÉL RÓBERT.

LibTf,00T64973